ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Год выдання 38-ы
№ 97 (2457)
9 снежня 1969 г. АЎТОРАК
Цана 4 кап.

ПЕРАМОЖЦУ — ЧЫРВОНЫ СЦЯГ

Калегія Міністэрства культуры БССР, прэзідыум Рэспубліканскага Савета прафсаюза работнікаў культуры і бюро ЦК ЛКСМБ падвялі вынікі спаборніцтва раёнаў на лепшую падрыхтоўку культурна-асветных устаноў да работы ў зімовых умовах. Пераходны Чырвоны Сцяг Міністэрства культуры БССР, БРК прафсаюза работнікаў культуры, ЦК ЛКСМБ і першая грашовая прэмія прысуджаны Гомельскаму раёну. Другое месца заняў Камянецкі раён, трэцяе—Дзятлаўскі.

Добра падрыхтаваліся [illegible] матэрыяльнай базы культасветустаноў, аб стварэнні спрыяльных умоў для работы зімой у Пастаўскім, Гарадоцкім і Дзяржынскім раёнах. Ім прысуджаны заахвочвальныя грашовыя прэміі.

ПЯСНЯР ЖЫЦЦЯ І ЯГО ПРЫГАЖОСЦІ

БЕЛАРУСКІ НАРОД АДЗНАЧАЕ 70-годдзе З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ МІХАСЯ ЦІХАНАВІЧА ЛЫНЬКОВА

Грамадскасць рэспублікі шырока адзначыла 70-годдзе аднаго са старэйшых і выдатнейшых прадстаўнікоў беларускай савецкай літаратуры, бліжэйшага паплечніка і друга Янкі Купалы і Якуба Коласа, выдатнага майстра мастацкага слова, народнага пісьменніка, акадэміка Міхася Ціханавіча Лынькова. Рэдакцыя атрымала шмат пісем, у якіх паведамлялася аб літаратурных вечарах на заводах, у калгасах, навучальных установах, бібліятэках і школах, прысвечаных творчасці юбіляра.

У Мінску, у тэатры юнага гледача, адбыўся ўрачысты вечар. Павіншаваць любімага пісьменніка прыйшлі рабочыя, партыйныя работнікі, вучоныя, дзеячы літаратуры і мастацтва, настаўнікі, воіны, студэнты. Сярод прысутных — кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КПБ П. Машэраў, Старшыня Савета Міністраў БССР Ц. Кісялёў, сакратар ЦК КПБ С. Пілатовіч, загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. Марцэлеў, міністр культуры БССР М. Мінковіч.

Усхваляванай і сардэчнай прамовай адкрыў урачысты вечар першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі народны паэт Беларусі Максім Танк.

— Імя Міхася Лынькова, — сказаў ён,—даўно карыстаецца заслужанай любоўю і бясспрэчным аўтарытэтам у самых шырокіх кругах чытачоў. Кнігі яго з'яўляюцца вернымі сябрамі нашай дзетвары, цікавымі і мудрымі спадарожнікамі нашай моладзі, і для ўсіх нас—праўдзівым адбіццём суровага і гераічнага жыцця нашага народа.

Мы часта спрачаемся і гаворым аб праблеме сучаснасці ў беларускай літаратуры. Класічным прыкладам вырашэння гэтага пытання можа служыць уся творчасць Міхася Лынькова—ад першых яго апавяданняў («Гой», «Над Бугам», «Чыгунныя песні») да «Векапомных дзён»—велічнай эпапеі аб гераічнай барацьбе нашага народа супроць нямецка-фашысцкіх захопнікаў, ад нарысаў да яго палымянай публіцыстыкі, ад крытычных яго работ, брашур да шматлікіх выступленняў на розных міжнародных канферэнцыях і нарадах. Усё гэта, як вядома, пісалася без так званай «дыстанцыі часу», па гарачых слядах падзей, але пісалася ўсхваляваным і гарачым сэрцам і таму было і застаецца для нас літаратурай жывой, актуальнай, сучаснай. Міхась Лынькоў заўсёды быў у самай гушчы падзей; ён быў актыўным удзельнікам шмат якіх пераўтварэнняў, звязаных з рэвалюцыяй, з будаўніцтвам новага жыцця, з барацьбой за нашу светлую будучыню. Пакуль ён узяўся за пяро, далоні яго не раз пакрываліся мазалямі ад сякеры, плуга, вінтоўкі. За плячыма яго было столькі бяссонных начэй і галодных дзён, столькі пройдзеных палявых сцежак і ваенных дарог, столькі перажытага, што напэўна хапіла б не на адно жыццё чалавека. Таму кожнае яго слова мае цяжар узважанай сваімі рукамі, бачанай сваімі вачамі, ім самім пачутай і перажытай праўды.

Творчасць Міхася Лынькова развівалася ў пару бурнага, кіпучага станаўлення беларускай савецкай літаратуры, калі было шмат розных эстэтычных напрамкаў, поглядаў, модных плыняў. Рэдка каму, акрамя Я. Купалы, Я. Коласа, К. Чорнага, К. Крапівы. ды Лынькова, удалося хоць на кароткі час не трапіць у іх цянёты.

Перачытваючы тагачасныя творы Міхася Лынькова, кожны раз здзіўляешся, якою дальназоркасцю валодаў гэты — калі ўжыць любімае яго слова — «уюнаша», якім ён, сапраўды, яшчэ тады быў, і як беспамылкова змог разабрацца ў блытаніне розных пабочных псеўдалітаратурных напрамкаў і стаць на самы верны шлях станаўлення і развіцця савецкай літаратуры — шлях акрыленага рэвалюцыйнай рамантыкай рэалізму. Шлях гэты, як сёння можа некаторым здацца, не быў яшчэ тады такім выразным. У часы шумнай самарэкламы розных літаб'яднанняў і іх лідэраў, якія спрабавалі нізвяргаць і Купалу і Коласа, перакрэслівалі амаль усю спадчыну, не лёгка было выстаяць на такім скрыжаванні ветраў і заваяваць прызнанне. Але Міхась Лынькоў па сваім характары—чалавек, які ніколі не гнаўся за нейкай уяўнай папулярнасцю і славай. Наадварот. Ён да ўсяго гэтага адносіўся і адносіцца з тыпова, сказаў бы, сялянскай абыякавасцю. Не абыякава ён толькі адносіўся і адносіцца да свайго майстэрства, да ідэйнага зместу сваіх твораў. Аб гэтым яскрава гаворыць і той факт, што Міхась Лынькоў адразу ўвайшоў у літаратуру, як сталы пісьменнік са сваімі выразнымі эстэтычнымі партыйнымі поглядамі і сваім почыркам, без прывабнага для многіх звання «пачынаючага» і без прывілеяў, звязаных з гэтым званнем.

Надзвычай сакавітая, паэтычная і багатая мова Міхася Лынькова. На кожны зрух сэрца, на кожнае пачуццё, на кожную пару года і дня, на кожны вобраз роднай прыроды ў яго столькі слоў-самацветаў, што, часамі, здаецца перад самім мастаком паўстае нялёгкая задача: якія словы лепш узяць, якія фарбы пакласці на палатно. Можа таму, ад гэтай шчодрасці, сказы яго нагадваюць набрынялыя вясной ручаіны, якія, зліваючыся ў большыя патокі, нясуць цябе на бязбрэжныя прасторы яго эпікі.

Літаратуру называюць навукай пра чалавека. І сапраўды: найбольш верныя ключы да чалавечага сэрца, яго ўнутранага свету, надзей і мар мы знаходзім толькі ў мастацтве, у літаратуры. Міхась Лынькоў тонкі аналітык, глыбокі знаўца, нястомны даследчык чалавечай душы, які надзвычай беражна адносіцца да ўсяго светлага і раданага ў жыцці, і непрымірыма — да ўсяго варожага, да ўсяго, што прыніжае чалавечую годнасць.

Міхась Лынькоў — чалавек надзвычай шырокага дыяпазону, неабмежаванай зацікаўленасці ўсімі праявамі жыцця. Таму сказаць аб ім толькі як аб пісьменніку, значыць раскрыць толькі некаторыя старонкі яго багатай біяграфіі — біяграфіі салдата рэвалюцыі, камуніста, грамадскага дзеяча, вучонага.

Мне, як многім маім сябрам, выпала шчасце не адзін год разам працаваць, разам з Міхасём Лыньковым тупаць у салдацкіх ботах па дарогах вайны, дзяліць хлеб і соль, горыч і радасць. Мы ўсе помнім, як у цяжкія дні адступлення, няўдач ён ні на хвіліну не сумняваўся ў перамозе над лютым ворагам. І мы ўсе ганарыліся і ганарымся сваім старшым батальённым камісарам у паношаным шынялі, пад якім білася гарачае сэрца Чалавека, імя якога сапраўды гучыць велічна.

Ён ніколі не зважаў на рангі і званні, калі трэба было сказаць у вочы каму праўду. А мы ведаем, як бывае цяжка яе сказаць нашаму брату—пісьменніку, асабліва, калі яму розныя алілуйшчыкі закружаць галаву.

Вось чаму мне хочацца сёння ад імя ўсіх прысутных і ад імя ўсіх нашых пісьменнікаў, і ад свайго імя горача павіншаваць дарагога Міхася Ціханавіча са слаўным яго сямідзесяцігоддзем і пажадаць яму шмат гадоў жыцця і здароўя, шмат незабыўных сустрэч з любімай яго дзетварой і чытачамі ў Мінску і на ўзбярэжжы Нарачы, каля новых вясёлых і яркіх вогнішчаў, якія ён яшчэ распаліць і каля якіх будзем чуць яго голас, будзем дзяліцца думкамі, марыць і спяваць песні пра нашу цудоўную радзіму.

У такім жа ключы—усхвалявана і сардэчна зрабіў даклад аб творчасці юбіляра паэт Сяргей Грахоўскі. Ён сказаў:

— Жыццё і творчасць Міхася Ціханавіча настолькі гармамічныя, настолькі непарыўныя, што калі думаеш пра яго апавяданні, аповесці і раманы, чуеш знаёмы голас, інтанацыі аўтара, успамінаеш старонкі яго біяграфіі, верыш, што побач з Андрэем Летуном каля гарачай топкі паравоза стаяў і сын рамонтнага рабочага па службе пуці Ціхана Лынькова. Верыш—побач з Ванькам Разанскім і Васькам Шкетавым ішоў чырвонаармеец Міхась Лынькоў, а санітарка Насця перавязвала і яго раны.

Так, усё гэта было, усё перажыта і адчута, доўга смылела ў памяці і сэрцы, пакуль не ажыло на старонках кнігі, не пайшло ў свет, ад сэрца да сэрца, з пакалення да пакалення.

Адкуль жа такая крынічная свежасць і чысціня, сіла ўздзеяння лынькоўскай прозы праз многа гадоў?

Мабыць, ад таго, што за кожным вобразам, за кожнай сітуацыяй і падзеяй стаіць праўда жыцця, сагрэтая натхненнем улюбёнага ў гэтае жыццё і людзей мастака. Прайшлі дзесяцігоддзі, мастак пасталеў і пасівеў, а творы яго засталіся маладымі, як і рамантыка тае пары, як героі, што не старэюць з гадамі.

Калі думаеш пра жыццё Міхася Ціханавіча, пра яго творы, пра яго клопаты і працу, абаяльнасць і высокае сумленне камуніста і грамадзяніна, пераконваешся, што ў яго жыцці, як у фокусе, бачыш біяграфію самага зайздроснага пакалення, што змагаліся за Кастрычнік, бачыш лёс народа, яго шлях праз віхуры, пакуты і страты да высокага, касмічнага ўзлёту да вышынь высакароднага духу.

Гэтыя якасці раскрыла рэвалюцыя, загартавала Камуністычная партыя, у радах якой вось ужо 43 гады сталее, мужнее характар і талент чалавека, камуніста, пісьменніка Міхася Лынькова.

Міхась Ціханавіч Лынькоў першы ў беларускай літаратуры глыбока і праўдзіва раскрыў тэму рабочага класа, стварыў вобразы беларускіх чыгуначнікаў, партыйных работнікаў, страсных, сумленных, улюбёных у сваю справу, расказаў пра іх узнёсла, паэтычна, з глыбокім веданнем псіхалогіі, з вялікай павагай і замілаваннем сваімі героямі. І гумар лынькоўскі—добры, мяккі, ласкавы.

— Чаго-чаго, а войнаў на долю пакалення,—гаворыць далей дакладчык,—да якога належыць наш юбіляр, хапіла больш, чым трэба. І не адна не абышлася без Міхася Ціханавіча. Мабыць, там, у самым пекле баёў, на гарачых папялішчах вызваленых вёсак з'явілася патрэба расказаць сучаснікам і нашчадкам пра нязломнасць няскоранага народа, пра яго высакародную адданасць партыі і Радзіме. Настала пара асэнсаваць і раскрыць вытокі масавага гераізму савецкіх людзей, мірных і чулых па сваёй прыродзе, суровых і самаахвярных у часіну народнай бяды.

Праца над эпапеяй «Векапомныя дні» стала неабходнасцю, грамадзянскім і пісьменніцкім подзвігам. На стале з'явіліся сотні старонак дакументаў, яшчэ прапахлых парахавым дымам. Яшчэ смылелі і не гоіліся раны на целе ўчарашніх партызан, магілы герояў не паспелі зарасці травою. А яны, уваскрошаныя талентам пісьменніка, пачыналі ўжо новае жыццё на старонках рамана. Праз баі і пакуты, страты і перамогі зноў ішлі да сучаснікаў і наступнікаў, каб вечна жыць у памяці народнай.

Сотні герояў, вобразаў і характараў, з усімі чалавечымі якасцямі і індывідуальнымі рысамі, жывуць, змагаюцца, паміраюць і перамагаюць на старонках буйнейшага мастацкага летапісу ўсенароднага подзвігу і гераічнай барацьбы.

У вобразах кіраўнікоў падполля і камандзіраў партызанскай барацьбы мы лёгка пазнаем праслаўленых у народзе барацьбітоў, што сталі прататыпамі герояў рамана. А галоўным героем эпапеі з'яўляецца мужны, мудры, дасціпны, добры і чулы да сваіх, бязлітасны да ворага — народ.

Подзвіг народа сваім пісьменніцкім подзвігам увекавечыў Міхась Лынькоў. За гэта яму ўдзячныя жывыя і мёртвыя, і тыя што прыйдуць нам на змену.

Аднолькава дасканала Міхась Ціханавіч валодае талентам пісьменніка і настаўніка. Ён вучыў дзяцей на Віцебшчыне, пачынаючых літаратараў на Бабруйшчыне, дапамагаў пісьменнікам з жыццёвым і творчым вопытам. Ён дастойна прадстаўляў нашу рэспубліку ў краінах Еўропы, Амерыкі, Азіі і сваім прыкладам вучыў маладых дыпламатаў стойкасці і прынцыповасці. Акадэмік Лынькоў дапамагае лінгвістам і літаратуразнаўцам добрымі парадамі і сваімі навуковымі працамі. Іх нямала, яны добра вядомы ўсім, хто цікавіцца нашай літаратурай. На творах Лынькова вучыцца, выхоўваецца, загартоўваецца і мужнее ўжо не адно пакаленне савецкіх людзей, іх ведаюць і любяць далёка за межамі нашай рэспублікі.

Многа пачэсных і высокіх званняў мае наш юбіляр. Але самыя пачэсныя і нязменныя— Чалавек, Камуніст, Пісьменнік.

На трыбуне сакратар ЦК КПБ С. Пілатовіч.

(Заканчэнне на 2-й стар.)

На вечары, прысвечаным 70-годдзю з дня нараджэння Міхася Лынькова. Зачытана прывітанне ад Цэнтральнага Камітэта КПБ, Прэзідыума Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР.
Фота Ул. КРУКА.

САРДЭЧНАЕ ВІНШАВАННЕ

Дарагі Міхась Ціханавіч!

Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі Беларусі, Прэзідыум Вярхоўнага Савета і Савет Міністраў БССР горача вітаюць і віншуюць Вас, народнага пісьменніка Беларусі, з 70-годдзем з дня нараджэння.

Разам з беларускім народам Вы прайшлі вялікі шлях яго сацыялістычнай гісторыі. У мастацкіх вобразах Вашых таленавітых кніг, прасякнутых пафасам рэвалюцыйнага пераўтварэння свету, знайшлі адлюстраванне важнейшыя падзеі і з'явы новай, савецкай рэчаіснасці.

Вашы выдатныя творы — вялікі ўклад у беларускую савецкую літаратуру, неад'емная частка нацыянальнай культуры Беларусі. Праўдзіва і па-майстэрску раскрываючы велічныя перамогі нашага народа, яны актыўна садзейнічаюць выхаванню высокіх ідэйна-маральных якасцей савецкага чалавека і з'яўляюцца яркім прыкладам таго, як літаратура павінна служыць народу.

Жадаем Вам, дарагі Міхась Ціханавіч, добрага здароўя і новых творчых поспехаў.

ЦЭНТРАЛЬНЫ КАМІТЭТ КАМПАРТЫІ БЕЛАРУСІ

ПРЭЗІДЫУМ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БЕЛАРУСКАЙ ССР

САВЕТ МІНІСТРАЎ БЕЛАРУСКАЙ ССР

ЛЕТАПІС ВЕКАПОМНАГА

Інтэрв'ю аб рабоце сектара «Зводу помнікаў гісторыі і культуры Беларусі» дае намеснік загадчыка сектара Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук БССР Валянціна НІКІЦІНА

— У ДРУКУ мільгалі паведамленні, што ў Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору створан сектар «Зводу помнікаў гісторыі і культуры Беларусі». Скажыце, калі ласка, што ён будзе сабою ўяўляць? Якія задачы стаяць перад ім?

— Мы працуем ужо з чэрвеня г. г., хаця як сектар існуем з верасня. Спачатку мы былі ўсяго ўтраіх, зараз дзевяць чалавек. Сярод іх—спецыялісты розных профіляў: мастацтвазнаўцы, археолагі, архітэктары. Узначальвае сектар доктар мастацтвазнаўства Міхаіл Сяргеевіч Кацар.

Задача перад намі адна, яна таксама ўжо вядома з друку. Згодна з пастановай калегіі Міністэрства культуры СССР і Прэзідыума Акадэміі навук СССР, павінна выйсці шматтомнае выданне Зводу, які ахопіць усе лепшыя помнікі Саюза. Мы ж павінны падрыхтаваць і выпусціць сем тамоў навуковага «Зводу помнікаў гісторыі і культуры Беларусі» — па адным на кожную вобласць і сёмы па Мінску. Тамы будуць складацца не толькі з артыкулаў-апісанняў помнікаў, бібліяграфічна-даведачнага апарату, але і вялікай колькасці чорна-белых і каляровых здымкаў, малюнкаў і чарцяжоў. Аб'ём тома — у залежнасці ад наяўнасці матэрыялу, аж да сарака аркушаў. Выпускацца будзе спачатку на беларускай, а потым на рускай мовах. Тыраж, мусіць, будзе 25 тысяч экземпляраў.

Звод будзе складацца з трох раздзелаў: помнікі археалогіі, помнікі гісторыі і помнікі мастацкай культуры. У помнікі мастацкай культуры ўвойдуць усе помнікі архітэктуры, манументальнага мастацтва, помнікі выяўленчага мастацтва, якія знаходзяцца ў помніках архітэктуры і якія нельга вывезці і дэманстраваць у іншых месцах. У Звод будуць уключаны ўсе помнікі архітэктуры па XVIII стагоддзе ўключна, а з XIX стагоддзя і архітэктура эпохі сацыялізма—выбарачна, самае лепшае. Помнікі археалогіі—валатоўкі, курганы, селішчы, гарадзішчы, магільнікі ўвойдуць больш значныя. Не ўсе ўвойдуць помнікі гісторыі. Асабліва трэба будзе разбірацца з помнікамі воінам і партызанам, якія загінулі ў час Айчыннай вайны. Большая частка іх—тыражыраваныя, прычым зачастую размножаны не лепшыя ўзоры іх.

Перш чым рабіць Звод, трэба, значыць, вывучыць усё, што ёсць у рэспубліцы, трэба мець метадалогію гэтага вывучэння. Мы маем некаторыя дапаможнікі—два выпускі метадалагічнай інструкцыі, выпушчаныя сектарам «Зводу помнікаў гісторыі і культуры народаў СССР» (сектар створаны пры Інстытуце гісторыі мастацтваў Міністэрства культуры СССР). Павінен хутка выйсці і трэці выпуск—па помніках археалогіі. За апошні час у рэспубліцы выйшлі такія кнігі, як «История архитектуры Белоруссии» У. Чантурыя, «Археологическая карта Белоруссии» В. Ісаенкі (выпуск першы), «Памятники каменного века» і іншыя кнігі. Яны дапамогуць нам зарыентавацца.

Калі мы пачалі аналізаваць тыя спісы помнікаў архітэктуры, якія некалі складаліся, то выявілася, што яны не адлюстроўваюць нават нязначную частку таго, што ёсць у Беларусі. У спісах ёсць толькі адзінкавыя помнікі выяўленчага мастацтва, хаця на справе іх вельмі і вельмі многа, асабліва ў культавых пабудовах. Напрыклад у Крошыне, у касцёле вісяць кандэлябры, па-мастацку выкананыя самім Паўлюком Багрымам. Пад ахову яны не ўзятыя. Ды такіх прыкладаў можна было б прывесці больш.

Сёлета ў Латвіі выпусцілі «Список памятников архитектуры и культуры Латвийской ССР» (даручы, вельмі добра выдадзены, у цвёрдай вокладцы). Там не толькі пералічаны помнікі, але і [illegible] за іх захаванне. Змешчаныя і розныя заканадаўчыя акты, інструкцыі і палажэнні па ўліку, выяўленні і ахове, рэстаўрацыі помнікаў. Кніжка надрукавана на дзвюх мовах і разаслана ўсім захавальнікам і арандатарам, ва ўсе сельсаветы. Але зараз я не пра гэта хачу сказаць, а пра тое, што ў гэтым спісе латвійскіх помнікаў архітэктуры пералічаны акрамя культавых пабудоў шматлікія свірны, вінныя скляпы-пагрэбы, клеці, канюшні, ветраныя млыны, гумны, ёўні, рыбацкія хаціны, жылыя дамы і іх комплексы разам з праездамі і дварамі, элементы ландшафту вуліц, могілкі. У іх да таго дэталёва вывучаны культавыя будынкі і ўсё, што ў іх знаходзіцца, што латышы змаглі ўключыць у спіс помнікаў асоба каштоўныя абразы, скульптуру, разьбу, жывапіс, лепку і аддзелку сцен і столяў, кафлю грубак, мазаіку падлогі, вітражы вокан, надмагільныя пліты і надпісы-эпітафіі на іх, дзверы, мэблю, падсвечнікі і посуд для ахвяраванняў.

Мы таксама нічога гэтага не можам пакінуць па-за ўвагай. Уяўляеце цяпер, які вялікі аб'ём работы чакае нас? З гэтай работай адзін наш сектар не зможа справіцца.

— А дзе ж выхад? Наколькі нам вядома, першы том Зводу па Брэсцкай вобласці павінен быць падрыхтаваны згодна з пастановай пад канец 1970 года.

— Цяжкасцей у нас неймаверна многа. Калі ў энцыклапедыстаў (я маю на ўвазе апарат рэдакцыі БелСЭ) на ўзбраенні даўно распрацаваная методыка работы, тэрміналогія, то ў нас ўсё ствараецца толькі зараз. Вопыту ні ў адной рэспубліцы Саюза няма, бо і падобных Зводаў ніколі не выпускалася. Гэта ж не даведнік і не пуцевадзіцель, а глыбока навуковая праца, да яе і падыход павінен быць адпаведны. Значыць, трэба людзі, трэба сіла.

Выхад я бачу толькі ў дапамозе іншых зацікаўленых устаноў і арганізацый, грамадскасці. Перш за ўсё—Інстытута гісторыі АН БССР, Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ, Інстытута будаўніцтва і архітэктуры пры Дзяржбудзе БССР, дзе ёсць спецыяльны сектар гісторыі архітэктуры і кваліфікаваныя спецыялісты. Чакаем мы дапамогі людзьмі і сродкамі для правядзення экспедыцый ад Міністэрства культуры, Беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. Трэба, каб Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР абавязала студэнтаў і выкладчыкаў Мінскага політэхнічнага і Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытутаў актыўна ўключыцца ў гэтую работу-абследаванне. Не

(Заканчэнне на 4-й стар.)

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАЙ!

За вялікую работу па падрыхтоўцы музычных кадраў Брэсцкае музычнае вучылішча ўзнагароджана Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

БЕЛАРУСЬ АРХІТЭКТУРНАЯ

ДОМ, ДАЎЖЫНЁЮ Ў ВУЛІЦУ

ВУЛІЦА КАЖАРА пакуль што мала каму вядома ў Гомелі. Яна толькі пракладваецца ў новым мікрараёне «Аэрадром».

Пройдзе, аднак, некаторы час, і вуліца стане адной з самых славутых у горадзе. На ўсю яе даўжыню працягнецца адзін дом.

Дом-вуліцу спраектавалі галоўны архітэктар горада С. Паўлаў і інжынер майстэрні Гомельскага філіяла «Белдзяржпраекта» Ш. Хінчын.

У новым доме можна будзе размясціць насельніцтва невялікага раённага цэнтра — тры тысячы чалавек. Даўжыня яго дасягне 515 метраў.

Да дома прымыкаюць чатыры прыбудовы — прадуктовы і прамтаварны магазіны, пошта і рэстаран. На ўзроўні другога паверха яны звязаны з домам і, гэта надасць вуліцы своеасаблівы выгляд, створыць цікавыя светлавыя эфекты.

А больш за 670 сямей, што пасяляцца ў доме, напэўна ж, будуць рады. Архітэктары запраектавалі ўсё так, што [illegible] тут на ў двары. Лагодна будзе малым і на вуліцы. Уся яна задумана як бульвар, на ёй будзе шмат зелені, кветак, сонца.

На процілеглым баку вуліцы мяркуецца паставіць чатыры шматпавярховыя (на адну секцыю) дамы. Яны будуць мець у вышыню па дванаццаць паверхаў. Забудова па гарызанталі і вертыкалі ўзбагаціць архітэктурны малюнак раёна.

Пад першую чаргу дома-волата ўжо выдадзены рабочыя чарцяжы.

Вы бачыце фрагмент фасада 670-кватэрнага дома, якім яго задумалі архітэктары.

БЕЛАРУСКІЯ КАМПАЗІТАРЫ — ДЗЕЦЯМ І ЮНАЦТВУ

РАНІЦОЙ, 7 снежня, да будынка Беларускай дзяржаўнай філармоніі рухаўся людскі натоўп. Ішлі хлапчукі і дзяўчынкі, дарослыя... А сярод іх і знаёмыя постаці — кампазітары, музыказнаўцы, артысты.

Здавалася, зала ўжо не зможа ўмясціць усіх.

Але вось змоўклі галасы, угаманілася каляровае мора пунсовых гальштукаў, белых сарочак, блакітных бантаў.

На сцэну ўзнімаецца народны артыст СССР, старшыня праўлення Саюза кампазітараў БССР Рыгор Шырма. Ён аб'яўляе пленум праўлення Саюза кампазітараў БССР, прысвечаны музыцы для дзяцей і юнацтва, адкрытым.

Дзеці — наша радасць, наша гордасць, наша надзея. Дзеці — наша заўтра. І ад нас залежыць, якім яно будзе. Зусім ясна, што будучае належыць адукаваным, рознабакова развітым людзям. Навучыць нашых дзяцей любіць і разумець музыку — гэта значыць зрабіць іх свет больш прасторным, чыстым, гэта значыць пашырыць іх кругагляд, зрабіць іх багацейшымі. Немалы ўплыў аказвае музыка на фарміраванне маральных і эстэтычных ідэалаў маладога чалавека.

Р. Шырма гаворыць, што невыпадкова гэты пленум праводзіцца ў такі адказны год, калі ўвесь наш народ рыхтуецца як найлепш адзначыць стогадовы юбілей з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна.

У дзень адкрыцця пленума адбыліся канцэрты, на якіх выконваліся творы беларускіх кампазітараў Д. Камінскага, Г. Вагнера, П. Падкавырава, У. Алоўнікава, Я. Глебава, І. Лучанка, Ю. Семяняка і іншых. Выканаўцамі былі Дзяржаўны сімфанічны аркестр БССР, дзіцячыя самадзейныя калектывы, студэнты кансерваторыі, вучні музычных школ і вучылішч.

На другі дзень, 8 снежня, быў заслуханы і абмеркаваны даклад старшыні камісіі музыкі для дзяцей Саюза кампазітараў БССР, музыказнаўцы К. Сцепанцэвіч «Беларускія кампазітары — дзецям і юнацтву».

Пасля даклада разгарнулася творчая дыскусія.

У рабоце пленума прынялі ўдзел загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. Марцэлеў, міністр культуры БССР М. Мінковіч, намеснік загадчыка аддзела культуры ЦК КПБ [illegible].

Падрабязная справаздача з пленума будзе змешчана ў наступным нумары газеты «Літаратура і мастацтва».

ПА СЛЯДАХ ПОДЗВІГУ

ГЭТА БЫЛО ЛЯ ШЧАРЫ-РАКІ

ЗА БЫСТРАЙ звілістай рэчкай з гучнай назвай Шчара — невялікая вёска Завінне. На ўскраіне — вялікая магіла, дагледжаная мясцовымі школьнікамі. На мармуровай пліце сціплы надпіс: «1941—1944 гг. Вечная памяць і слава верным сынам нашай Радзімы. Брацкая магіла, 214 чал.».

Якія падзеі прагрукаталі тут, ля балотных поймаў рэчак Шчара, Ведзьма, Мышанка ў далёкія гады вайны?..

Мы ідзем з дома ў дом і бясконца пытаемся, пытаемся...

— Тут, ля хутароў Мазуркі, — успамінае калгаснік Дамінік Пятровіч Гурман, — бой пачаўся на трэці дзень вайны. Гарматная пальба была чуваць ужо на досвітку і з захаду, з боку Івацэвіч, і з поўначы, ад Слоніма... У небе гуркаталі фашысцкія самалёты. Бамбілі Брэсцкую шашу, па якой ішлі і ішлі нашы войскі — пяхота, артылерыя на трактарнай цязе, танкі... Гэтыя часці сутыкнуліся з немцамі крыху далей Завіння, справа і злева ад магістралі. Нашы хлопцы біліся па-геройску... Дні праз два, калі фронт адсунуўся на ўсход, мы ўбачылі, як фашысты вывозілі сотні трупаў сваіх салдат і афіцэраў недзе ў бок Бярозы. Потым тут яшчэ доўга валяліся іх разбітыя, абгарэлыя танкі, знявечаныя гарматы...

Дамінік Пятровіч ахвотна водзіць нас па памятных мясцінах, успамінае ўсё новыя і новыя падрабязнасці:

— Ніколі не забуду той жахлівай карціны, што бачыў сам вунь там, за вёскай Завінне. Каля могілак біліся з немцамі нашы артылерысты са сваімі маленькімі, напэўна, супрацьтанкавымі гарматамі. Думаю, што ўсе яны загінулі ў баі. Амаль два дзесяткі танкаў з крыжамі спалілі дашчэнту. Гэтых нашых хлопцаў-герояў немцы доўга не дазвалялі хаваць. Нейкі іх генерал заварочваў з шашы сваіх малойчыкаў і строем вадзіў паказваць поле боя ля могілак. Маўляў, вось як трэба да канца стаяць...

Ванда Міхайлаўна Папко памятае, як аднавяскоўцы хавалі чырвонаармейцаў з першага абарончага рубяжа — артылерыстаў і пехацінцаў. Расказвае сама, а потым заве і свайго брата Міхала. Яму ў сорак першым было гадоў адзінаццаць, і тыя грозныя падзеі моцна запалі ў памяці.

— Так, быў і я там, на завінскіх могілках. Хіба такое забываецца. Нашы былі ўсе як адзін — маладыя, прыгожыя хлопцы. Так і ляжалі тварам да ворага... Я тады ўпотай узяў медную гільзу ад снарада і некалькі гранат. Рашыў пакінуць на памяць...

Міхал Міхайлавіч выносіць з хлява пазелянелую ад часу стрэляную гільзу ад савецкай 45-міліметровай супрацьтанкавай гарматы. На яе задняй сценцы каля капсуля выразна выбіта 1939... Ручныя гранаты таксама дазаеннага ўзору — РГД-33. На кожнай з іх тоўстая рубчатая сталёвая стужка — ахоўны чахол. Як відаць, не паспелі героі пусціць у ход свой апошні запас кішэннай артылерыі.

Разглядаем баявую зброю і не можам адарвацца ад выпадкова трапіўшых нам у рукі рэліквій. Але яны могуць расказаць нам зусім мала. Затое гаворыць жывы сведка:

— Пакуль грымеў бой ля Завіння, у тыле, на ўсходнім беразе Шчары, занялі абарону новыя падраздзяленні. К вечару і там закіпеў бой. І зноў грымелі гарматы, гарэлі нямецкія танкі, падалі фашысты... Каля мосціка стаяла вялікая савецкая гармата. Іменна да яе і лезлі ворагі, а артылерысты білі іх ва ўпор прамой наводкай... Бронеаўтамабіль, разбіты цяжкім снарадам, валяўся пад мостам у вадзе, штук пяць спаленых танкаў — каля моста. Нашу гармату кулямётамі прыкрывалі пехацінцы. Ніяк не маглі прарвацца нямецкія аўтаматчыкі. Многія з іх тут знайшлі сваю магілу....

М. Папко водзіць нас па добра знаёмых яму месцах, расказвае аб усё новых і новых эпізодах, якія, як здавалася, павінны былі даўно сцерціся з памяці. А вось захаваліся.

— І тут каля моста 24 чэрвеня ішла бітва, і на поўнач адсюль, ля Баранавіч, і на рацэ Ведзьме каля Ляхавіч.... Толькі раніцай на наступны дзень адышлі нашы да вёскі Гарадзішча, але на высотцы над Шчарай застаўся, відаць, наш заслон з кулямётам. Гэтыя байцы не адышлі, так і засталіся тут назаўсёды. Іх пахавалі нашы аднавяскоўцы тут жа, каля шашы. У аднаго з кулямётчыкаў нехта дастаў медальён з запіскай: «Чырвонаармеец Іван Сумскі...»

На поўнач ад Брэсцкай шашы (гэта ўжо бліжэй да Ляхавіч) яшчэ страляла наша артылерыя. Немцы пайшлі ў абход і якраз пад яе агонь трапілі. І там грымеў гарачы бой. Многа фашыстаў паклалі на Ведзьме-рацэ, як і на Шчары...

Якія ж нашы часці і злучэнні 24—25 чэрвеня перагарадзілі шлях браніраванай зграі фанабэрыстага Гудэрыяна на поўдзень ад Ляхавіч на рубяжах рэчак Мышанка, Шчара і Ведзьма? Не так лёгка праз столькі гадоў было даць адказ на гэта пытанне. Пачаліся доўгія пошукі.

Удалося спачатку выявіць, што ў гэтых месцах маглі змагацца ў тыя гарачыя дні многія часці злучэнняў, якія 22 чэрвеня ўступілі ў велізарнае прыгранічнае змаганне. Гэта і 30-я танкавая дывізія палкоўніка С. І. Багданава, якая раней пагеройску білася пад Пружанамі, і танкісты 22-й танкавай дывізіі генерала В. П. Пуганава, якія напярэдадні паспяхова атакавалі ворага пад Кобрынам і Бярозай. Але, як расказваюць відавочцы, на Шчары нашых танкаў было нямнога. Бой вялі галоўным чынам артылерысты і пехацінцы. Значыць, тут стаялі насмерць стралковыя або матастралковыя войскі.

Правільна адказаць на гэта пытанне дапамаглі ўспаміны генерала Л. М. Сандалава, які ў сваёй кнізе «Перажытае» пісаў: «Каля 7 гадзін (24 чэрвеня) ў Мілавіды прыехаў намеснік начальніка штаба 55 стралковай дывізіі падпалкоўнік Т. М. Сідорын. Ён далажыў, што ўпраўленне гэтай дывізіі на чале з камандзірам таксама прайшло да ракі Шчары. У іх знаходзіўся і камандарм, які пажадаў асабіста правесці рэкагнасцыроўку...»

Той факт, што ў раёне Ляхавіч змагаліся часці 55-й стралковай дывізіі, якая выйшла насустрач ворагу з Слуцка, удалося пацвердзіць і па матэрыялах шматтомнай «Гісторыі Вялікай Айчыннай вайны».

Але дывізія — гэта даволі вялікае вайсковае злучэнне. Важна было даведацца, якія іменна яе часці або падраздзяленні абараняліся каля вёскі Завінне, ля моста праз Шчару, на поўнач па плыні. Бо іменна там, паводле расказаў відавочцаў, адбываліся найбольш жорсткія баі, гарэлі фашысцкія танкі.

Нам удалося адказаць і на гэтыя пытанні з дапамогай чулых людзей з Міністэрства абароны СССР і яго архіва. Яны дапамаглі знайсці сляды воінаў 55-й стралковай дывізіі палкоўніка Д. І. Іванюка.

У атрыманым з Масквы паведамленні гаварылася, што сапраўды гэта дывізія, пачынаючы з трэцяга дня вайны, змагалася ўпарта і мужна, наносячы ворагу на кожным рубяжы абароны вялікія страты. Многія воіны гэтага злучэння першымі з пачатку Вялікай Айчыннай вайны былі ўзнагароджаны высокімі ўрадавымі ўзнагародамі. Сярод іх артылерысты 141 гаўбічнага артылерыйскага і 111 стралковага палкоў 55 стралковай дывізіі: старшы лейтэнант Міхаіл Ільіч Барысаў з Тамбоўскай вобласці, мінчанін сяржант Якаў Рыгоравіч Рыбак, старшы сяржант Васіль Мікалаевіч Расказаў з Калінінскай вобласці, палітрук арлаўчанін Уладзімір Мікалаевіч Туманаў, яфрэйтар Фатых Хусаінавіч Кадраліеў з Куйбышаўскай вобласці, узнагароджаныя ордэнамі Чырвонага Сцяга...

Пад вёскай Завінне, як мы ўстанавілі ў самым пачатку пошуку, каля могілак змагаліся артылерысты-супрацьтанкісты, а ўказаны нам 141-ы полк быў гаўбічны. Канечне ж, найбольш верагодна тое, што ўзнагароджаныя ордэнамі воіны займалі свае агнявыя пазіцыі недзе на другім рубяжы абароны дывізіі, гэта значыць на Шчары. Там была і наша пяхота са сваёй палкавой артылерыяй.

Хто ж з іх граміў танкі з жоўтымі крыжамі ля мосціка, хто — паўночней пад Ляхавічамі, хто жывы, а хто загінуў у гарачых баях?

Я. Рыбак. У. Туманаў. Ф. Кадраліеў.

Таварышы з Міністэрства абароны прыслалі і адрасы сем'яў воінаў, але, вядома, старыя, даваенныя. Аднак было варта паспрабаваць пашукаць адважных артылерыстаў і па гэтых адрасах, няхай устарэлых.

Накіравалі запыты ў розныя канцы, а за адрасам нашага земляка мінчаніна Я. Р. Рыбака звярнуліся ў кіёск за даведкай. Ісці па даваенным адрасе (Камуністычная, дом 14, кватэра 1) не мела ніякага сэнсу — той вуліцы даўно не існуе, такую назву носіць зусім новая вуліца Мінска... Амаль без усякай надзеі на поспех чакаем адказу бюро даведак. І вось ён, гэты лісточак «Мінгардаведкі», у нас у руках: «Рыбак Якаў Рыгоравіч, 1918 года нараджэння... па звестках адраснага стала жыве ў г. Мінску, вул. Камуністычная, дом № 46, кв. № 10». Амаль неверагодна, але факт...

Яшчэ не да канца верачы ў сваю ўдачу, адправіліся да Я. Р. Рыбака. Ён аказаўся высокім, хударлявым, ветлівым, не вельмі шматслоўным афіцэрам войск МВД БССР.

— Вайну я пачаў у Слуцку,— расказаў Якаў Рыгоравіч, — камандзірам гарматнага разліку. Камандзірам батарэі быў старшы лейтэнант М. І. Барысаў. Палітруком батарэі — В. Н. Туманаў, наводчыкам маёй гарматы — яфрэйтар Ф. Х. Кадраліеў, падносчыкам — Ібрагімаў, трактарыстам, вадзіцелем трактара «Камсамолец» — Кудзінаў... Выступілі ўсім палком, узнятыя па трывозе, насустрач ворагу 23 чэрвеня. Рухаліся маршам пад бамбёжкай па Брэсцкай шашы да Бярозы, але туды ўжо прарваўся вораг... Галоўныя сілы дывізіі і нашага палка, паспяхова занялі абарону на першым рубяжы, прыкладна за 10 кіламетраў на захад ад моста праз Шчару. Маю гармату і, прыкладна, роту пяхоты 111 стралковага палка нашай дывізіі паставілі ў другім эшалоне для аховы моста праз рэчку...

— Побач з вамі, Якаў Рыгоравіч, былі яшчэ і іншыя гарматы?

— Паблізу не было, але на поўнач, к Ляхавічам, уздоўж усходняга берагу Шчары амаль адначасова з намі занялі абарону іншыя разлікі нашай батарэі. Тады іх не было відаць. Я даведаўся аб гэтым толькі пасля вайны, сустрэўшы свайго аднапалчаніна, таксама былога камандзіра гарматы, старшага лейтэнанта В. А. Савіна. Яго гаўбіцу, некалькі гармат палкавой батарэі 111 палка і роту пяхоты для прыкрыцця паставіў на пазіцыі нейкі высокі чарнявы генерал, ці то камандарм, ці то член Ваеннага Савета нашай 4-й арміі. Дакладна Савін не памятае...

— Ці ведалі вы, як ішлі падзеі на першым рубяжы, дзе знаходзіліся галоўныя сілы?

— Можна сказаць, што не ведаў. Чуваць было — там ішоў жорсткі бой, потым загрукатала на поўначы, дзе стаялі нашы гарматы. Там быў і камандзір батарэі.

— Хто з камандзіраў быў побач з вамі?

— Толькі палітрук В. Н. Туманаў. Ён ездзіў на трактары па снарады, спрабаваў высветліць абстаноўку, наладжваў ўзаемадзеянне з суседнімі стралковымі падраздзяленнямі, з разлікам счацвёранай зенітнакулямётнай устаноўкі, якая была ўстаноўлена ў лесе.

— Як пачаўся ваш першы бой?

— Прыкладна ў 16—17 гадзін стральба на першым рубяжы стала змаўкаць. З-за ракі вярнуўся палітрук В. Н. Туманаў. Ён сказаў: «Падрыхтавацца! Наступіла наша чарга. Па шашы прарвалася да дзесяці фашысцкіх танкаў. Сустрэнем фашыстаў, як трэба...» Я скамандаваў: «Заражай!» Усе застылі на сваіх месцах, гатовыя дзейнічаць. Чакаючы ворага, і палітрук, і мае байцы былі ўпэўнены ў сабе, моцна спадзяваліся на сваю верную гаўбіцу.

— Як праходзіў той бой каля мосціка?

— Цяпер нават цяжка аб гэтым расказаць... Калі мы першым жа снарадам прамой наводкай літаральна разарвалі на кавалкі першы танк, астатнія ўмомант развярнуліся і ўдарылі па нашай гаўбіцы са сваіх гармат. Цяжкая 122-міліметровая гаўбіца — гэта не гармата ПТА. Намнога ніжэйшая хуткастрэльнасць, далейшая наводка. А тут яшчэ «юнкерсы» бамбяць... Адным словам, пачалося сапраўднае пекла. Падалі забітыя і параненыя. Асколкі літаральна барабанілі па бронешчыце, але, пакуль былі снарады, мы вялі прыцэльны агонь і да самай ночы не прапусцілі ворага.

— А колькі ўдалося знішчыць танкаў?

— Помніцца, што ля моста гарэла пяць, некалькі падбітых немцы адцягнулі назад. Ведаю, што да раніцы і на поўнач ад нас вораг таксама не прайшоў. Там кіпеў не менш гарачы бой. Здаецца, Ібрагімаў наш быў забіты, двое цяжка паранены. Фатыха моцна кантузіла, з вушэй цякла кроў. Але мы — наводчык, палітрук і я,—працягвалі весці агонь. Потым Туманаў на трактары паехаў па снарады... На наступны дзень, заняўшы новую агнявую пазіцыю, мы разам з палітруком зноў білі па танках Гудэрыяна, але, як мне памятаецца, нікога з маіх байцоў разліку з намі ўжо не было.

— Значыць, за той першы бой на Шчары вы, Барысаў, Туманаў і Кадраліеў былі ўзнагароджаны ордэнамі Чырвонага Сцяга?

— Барысаў знаходзіўся ў іншым месцы. Пазней я даведаўся, што ён быў цяжка паранены і адпраўлены ў шпіталь. Кадраліева ўначы падабралі санітары. З байцоў, якія адбіліся ад сваіх падраздзяленняў, мы сфарміравалі новы разлік... А пра ордэны і ўзнагароды тады і гаворкі не было. Хіба да таго было. Потым, многа пазней, мяне ўзнагародзілі ордэнамі і медалямі, але Чырвонага Сцяга ў мяне няма.

— Ну, тады, Якаў Рыгоравіч, нам вельмі прыемна амаль праз чвэрць стагоддзя павіншаваць вас як аднаго з першых, хто ўзнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга ў час Вялікай Айчыннай вайны. Вось там вы знойдзеце сябе і сваіх баявых сяброў...

— Цяжка паверыць... Ніяк не зразумею хто і як у тыя дні мог займацца прадстаўленнем да баявых узнагарод. Дзякуй вам за клопат, за памяць аб вядомых і невядомых воінах 1941 года.

Якаў Рыгоравіч задумаўся на хвілінку, потым дадаў:

— Яны, байцы, камандзіры і палітработнікі нашай 55-й, як яе называлі нават ворагі — жалезнай дывізіі — заслугоўваюць памяці і добрага слова. Жывыя і мёртвыя. Дзе яны, мае баявыя таварышы? Які іх лёс?

— Давайце пойдзем разам па іх слядах.

— Згодзен. Гатовы і цяпер, праз чвэрць стагоддзя, прыняць баявы артразлік, але ўжо не гаўбічны, а разведвальны...

І. КАРШАКЕВІЧ.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

У Гродзенскім абласным драматычным тэатры адбылася прэм'ера па п'есе вядомага польскага драматурга Габрыэлі Запольскай «Панна Малічэўская». Гэта чарговая работа маладога рэжысёра В. Скарабагатава. Спектакль афарміў мастак М. Якунін.

На здымку вы бачыце сцэну са спектакля.

Фота Я. КРАЎЧАНКІ.

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

КАЛІ ЎРАЖАННІ ЎСТАЛЯВАЛІСЯ

Мікалай ГУЦІЕЎ,
заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

Творчая справаздача майстроў кнігі Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі ў Мінску ў Палацы спорту была выдатнай культурнай падзеяй у жыцці сталіцы нашай рэспублікі.

Экспанавалася больш 3000 кніг самага рознага характару. Нават на беглы іх прагляд трэба было не менш трох дзён. Таму зразумела, што мае ўражанні, хоць яны, здаецца, ужо ўсталяваліся, у чымсьці могуць быць аспрэчаны.

Але спачатку — пра бясспрэчнае. Уражвае дакладны адрас кожнага віду кніжнай прадукцыі. Калі гэта масавая бібліятэчка літаратурных навінак, дык, як правіла, фармат выдання — невялікі, «кішэнны» і абавязкова мяккая цэлафанавая вокладка — яркая, на дзіва добра прадуманая, якая інтрыгуе чытача, спакушае адразу ж узяцца за чытанне. Унутры кнігі — эканомна набраны чытэльны шрыфт з маленькімі палямі, аддрукаваны на самай простай паперы (№ 2, а то і № 3),— чысты тэкст без ілюстрацый са звычайнай традыцыйнай вёрсткай. Усё проста і прыгожа.

Уражваюць і падаруначныя выданні. Іх мноства — не чатырыпяць назваў з гадавога плана, а вялікі, багаты раздзел выдавецкай дзейнасці. Усе якасці адрозніваюць гэтыя выданні ад масавай серыі: самыя разнастайныя фарматы, бялюткая папера, шчодрая вёрстка з вялікімі палямі, а то і з зусім чыстымі старонкамі ў канцы кнігі, багацце самых разнастайных ілюстрацый.

Не пройдзеш раўнадушна міма серыйных падпісных выданняў. Вось, напрыклад, бібліятэчка нямецкай класікі. Строгі пераплёт № 7 (штапель), скупыя выяўленчыя элементы. Нават прозвішча аўтара даецца без ініцыялаў. Кнігі кожнага з аўтараў у серыі пазнаеш па колеры тканіны пераплёту. Лаканічна і функцыянальна! У гэтым жа ключы афармлены серыя антычнай літаратуры і бібліятэчка сусветнай літаратуры.

Проста, дакладна, глыбока змястоўна афармляецца палітычная літаратура. Тут даведзены да гранічнага майстэрства валоданне макетам, фотаматэрыялам, фатаграфікай, шрыфтавой гаспадаркай. За кожнай кнігай адчуваеш натхнёную працу калектыву выдаўцоў, паліграфістаў, мастакоў.

Сярод майстроў кнігі ГДР мне хацелася б перш за ўсё назваць Вернера Клемке, прафесара, тонкага знаўцу кніжнага арганізма. Бярэш у рукі яго кнігу — тонкія рознакаляровыя лініі быццам растваpаюцца ў белым фоне паперы, ствараючы гармонію на дзіва вострых кампазіцыйных рашэнняў. Кожную новую кнігу мастак вырашае па-новаму: то гэта гравюра па цынку з падфарбоўкай, то колерны тонкі нюанс, то ілюстрацыя, якая гучыць як адмысловая аўталітаграфія.

Мне расказвалі, рабочы кабінет прафесара нагадвае лабараторыю чарадзея: сцены — кніжныя шафы, спецыяльны стол з электралямпай накіраванага святла, мноства банак і вазачак з пэндзлямі, пер'ямі, ручкамі і ўсялякімі зусім таямнічымі прыладамі, літаральна завалы самай разнастайнай паперы. Тут Вернер Клемке чарадзеіць не толькі над сваімі непаўторнымі ілюстрацыямі — тут нараджаюцца новыя прынцыпы афармлення сучаснай нямецкай кнігі, новыя метады вёрсткі і макетавання. А самае незвычайнае тое, што тут (проста ў кабінеце-майстэрні прафесара!) ствараюцца амаль гатовыя друкарскія формы!..

Трывалая сувязь з паліграфіяй, дасканалае веданне яе, імкненне да факсімільнага ўзнаўлення арыгіналаў мастака прымушаюць нямецкіх майстроў кнігі шукаць новыя шляхі стварэння саміх арыгіналаў: іншы раз нават выключаецца стварэнне адзінага арыгінала, зробленага, як звычайна, на паперы,— ён робіцца як бы спалучаным з некалькіх слаёў празрыстай плёнкі або проста адпрацоўваецца на паліграфічным цынку. А яшчэ можа быць стварэнне факсімільных дыяпазітываў для афсетнага друку. На наш погляд, гэта — станоўчая тэндэнцыя да найбольш цеснага творчага кантакту мастакоў кнігі і выдаўцоў з паліграфістамі. Такое супрацоўніцтва выключна плённае: мастакі і паліграфісты творча ўзбагачаюць адзін аднаго, разам спрыяюць пастаяннаму ўдасканальванню выдавецка-паліграфічнай культуры. Няспынна расце майстэрства шрыфтавікоў, ілюстратараў, майстроў макета, кампазітараў розных наборных шрыфтоў і г. д.

Пасля Вернера Клемке адразу ж хочацца ўпамянуць своеасаблівага ілюстратара, прафесара Ганса Бальтцэра. Яго рэалістычныя кампазіцыі заўсёды жыццёвыя, дынамічныя. Ён свабодна валодае майстэрствам паказу чалавека ў вострых псіхалагічных сітуацыях. Асабліва шмат працуе як анімаліст.

Графічны прыём як бы раз назаўсёды вызначыў сістэму бачання натуры Хорстам Барчам. Але гэта зусім не азначае, быццам яго рашэнні аднастайныя. Пошукі разнастайнасці ў Хорста Барча хутчэй у самой вобразнай структуры, чымся ў фармальным вырашэнні. І гэта не забыццё формы, а трапяткі пошук найбольш выразнага і лаканічнага рашэння зместу. Гравюрная выразнасць, свабоднае валоданне агульным сілуэтам спалучаюцца з якімісьці лёгкімі серабрыстымі элементамі, што дапамагаюць кампазіцыі быццам раствaрацца ў лісце.

Характэрная рыса ў творчасці некаторых мастакоў кнігі ГДР — уласцівы нямецкаму мастацтву экспрэсіянізм, які стаў актыўна развівацца яшчэ ў дваццатыя гады. У сучаснай нямецкай кніжнай графіцы гэтая рыса мае новыя асновы. Цяпер экспрэсіянізм больш звязаны з непасрэднасцю ўражанняў ад жыцця, з трактоўкай літаратурнага моманту як вокаімгненнай замалёўкі. Падчас гэты мастацкі прынцып даводзіцца да сапраўднай віртуознасці, напрыклад, у творчасці Макса Швімера, Ёзефа Хегенбарта і шэрагу іншых мастакоў. Пэўная мадуляцыя экспрэсіяністычных пошукаў назіраецца ў творчасці Хандруна Хегевальда. У яго пераважаюць элементы дэкаратыўнасці. Уражанне натурнасці саступае месца напружанасці формы, пэўнай вытанчанасці сілуэта, ліній, знікаючага паўтона. Гэтыя якасці ў рознай меры можна прасачыць і ў Райнера Херальда, Карла-Геарга Гірша, Гюнтэра Хардбека. Аб'ектыўна прымыкае да гэтай «плыні» творчасць Ірмільда і Хільмара Профтаў. Яны пераймаюць здабыткі сярэдневяковай мініяцюры і драўлянай скульптуры, афармляючы зборнікі казак, поўныя гумару і наўмысна аскетычнай прыгажосці. Па-свойму інтэрпрэтуе такое наследаванне старадаўніх традыцый і Рут Кнор.

Інакшыя пазіцыі ў Нурыя Кведа («Ціхі Дон» М. Шолахава) або Герхарда Шульца («Фаўст» Гётэ). У іх ілюстраваннія ў звыклым сэнсе гэтага слова няма. Ілюстрацыі маюць куды больш самастойнае значэнне, чым звычайна. Яны развіваюцца як бы паралельна літаратурнаму сюжэту, як бы незалежна ад часу і месца развіцця падзей. Такая тэндэнцыя характэрная для сучасных прынцыпаў мастацкай інтэрпрэтацыі твораў літаратуры. Гэта асаблівы лад афармлення: іншы раз — чыста пластычныя інтанацыі, адпаведныя літаратурным, а іншы — спроба ўвесці чытача ў атмасферу падзей або проста рытмічнае водгулле сюжэтнай структуры кнігі. Ці можна з упэўненасцю адмаўляць рэалістычнасць такіх і падобных да іх прынцыпаў? У кнізе ж урэшце рэшт вызначальны — літаратурны змест. І ў гэтым сэнсе разглядаць апраўданасць той або іншай сістэмы мастацкага афармлення варта менавіта з пункту гледжання дапамогі чытачу — наколькі спрыяе яно паглыбленню ў літаратурны змест. А між тым ні для каго не сакрэт, што іншы раз «дабротныя ілюстрацыі» могуць толькі замінаць вобразнаму ўспрыняццю тэксту, адводзіць уяўленне чытача ад асноўнай ідэі твора.

Мне здаецца, нярэдка выразна прыдуманая вёрстка тэксту, цікава вырашаны макет кнігі ў цэлым здольныя вырашаць задачу «чытабельнасці» выдання. Удала выбраны шрыфт для пэўнага фармату, добра скампанаваныя рубрыкацыі разам з усімі астатнімі паліграфічнымі элементамі кнігі здольныя памагчы чытачу правільна засвоіць характар літаратурнага твора, здольныя стварыць пэўны папярэдні настрой у чытача. Зразумела, гэтую важную праблему можа вырашыць толькі армія спецыялістаў: тонкіх шрыфтавікоў, мастакоў-канструктараў кнігі, якія бліскуча валодаюць сакрэтам макетавання, актыўнымі шрыфтавымі пабудовамі, наборнымі рытмамі. Так, дарэчы, і працуюць у ГДР Ганс Хельміс, у якога шрыфт быццам ажывае, Петэр Баарман з яго строгім, стрыманым стылем, Хайпс Хандшык, Курс Хопе, Фолькмар Брандт, Гайнц Браун, Гюнтэр Гнаўк, Паўль Гёбнер і многія іншыя. На дзіва свабодныя і выразныя шрыфтавыя кампазіцыі ў Ірмгарта Харлбек-Каплера, а Ёган Хунгер здольны тэхнічную ілюстрацыю або самыя звычайныя формулы ператварыць у прыгожую форму, якая ніколечкі не ідзе ў разрэз з патрабаваннямі «чытабельнасці». Дэкаратыўнай смеласцю адрозніваюцца шрыфтавыя пабудовы Гюнтэра Юнге. Майстрам кніжнай канструкцыі паказаў сябе Альберт Капр. Цікавыя кампазіцыйныя знаходкі ў кнігах, афармленых такім вядомым мастаком, як Іяахім Кёльбель, а таксама Хельмутам Мацігам, Куна Ломасам. Па-новаму пераасэнсоўвае традыцыйныя шрыфты і рэкламныя элементы пачатку стагоддзя Рольф Мюлер — тут бачым самыя нечаканыя спалучэнні лаканічных малюнкаў з шрыфтавымі варыяцыямі. Цікавыя знаходкі ў работах Лотэра Рэера, Ульрыха Ройтэра, Эрыха Радэ, Вальтэра Шылера і многіх-многіх іншых.

Бліскуча афармляе выданні па выяўленчым мастацтве Хорст Шустэр. Асабліва ўдалыя ў яго кнігі пра мастака ЛіСіцкага.

Назаву яшчэ добрых майстроў кнігі ГДР мастакоў Томаса Шлейсінга, Петэра Шульца, Хельмута Гортнера, Ганса Вальха, Хельмута Венглера, Хорста Вальтэра, Герта Віндэрліха.

Многа новага паказалі на гэтай выстаўцы нямецкія майстры фатаграфікі. Эфектыўна прымяняе штрыхавую фатаграфіку Юрген Дор у кнізе пра У. І. Леніна. Уражваюць работы мастака-фатографа Клаўса Бейера.

Зразумела, я сказаў не пра ўсіх майстроў. Паасобных толькі назваў. Але важна падкрэсліць, што ўсе мастакі кнігі ГДР, у тым ліку і не названыя тут, з году ў год шліфуюць сваё майстэрства. Гэта пераканаўча паказала выстаўка.

Беларускія выдаўцы, мастакі, паліграфісты, якія неаднаразова наведвалі гэтую сапраўды манументальную выстаўку, убачылі шмат для сябе цікавага. Правільнае асэнсаванне буйных дасягненняў кніжнай культуры ГДР несумненна прынясе нам карысць, паможа разабрацца ў сваіх праблемах, намеціць новыя шляхі далейшага ўздыму беларускай кнігавыдавецкай культуры.

ПЯСНЯР ЖЫЦЦЯ І ЯГО ПРЫГАЖОСЦІ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

— Дарагі Міхась Ціханавіч! Паважаныя сябры і таварышы!

Сягоння мы ўсе, хто прысутнічае ў гэтай зале, і шматлікія чытачы, якіх тут няма, але якія з увагай сочаць за нашым урачыстым сходам, неяк асабліва ўзрушаны, адчуваем святочны настрой і напоўнены вялікай павагай да чалавека, якога мы ўсе любім, якому ўдзячны за добрыя ўсходы, пасеяныя ў нашай душы яго літаратурнымі творамі.

Гэтак шчыра мы гаворым, дарагі Міхась Ціханавіч, пра Вас, і мажліва, па сваёй сціпласці, Вам крышачку няёмка, але што заслужылі, тое і атрымоўвайце — і людскую павагу, і добрыя пажаданні, і ад усіх вялікае дзякуй.

Наш народ пад кіраўніцтвам партыі пабудаваў сацыялізм і ўзгадаваў вялікую літаратуру.

Сярод тых, хто пракладваў ёй шлях і цяпер крочыць у шэрагу першых, былі і застаецеся вы, Міхась Ціханавіч. Вось за гэту адданасць справе рабочага класа, за вялікую літаратурную працу і шырокую грамадскую дзейнасць наш народ назваў Вас народным пісьменнікам, а Савецкі ўрад адзначыў Вашы заслугі шматлікімі дзяржаўнымі ўзнагародамі.

Ад імя Цэнтральнага Камітэта КП Беларусі, Прэзідыума Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў Беларускай ССР дазвольце павіншаваць Вас, дарагі Міхась Ціханавіч, пажадаць здароўя і выказаць упэўненасць, што Вашы творы будуць заўсёды абуджаць і выхоўваць у чалавеку высакароднасць і прыгажосць, натхняць і клікаць савецкіх людзей да спраў велічных і слаўных.

Мы верым, што Міколкі новых пакаленняў цвёрдай рукой павядуць свае лакаматывы ў будучыню. І ў наш касмічны век з гонарам паўтораць поўныя аптымізму і веры ў жыццё словы аднаго з герояў Вашага твора — Андрэя: «І ляцім жа, браткі! Э-эх, ляцім!.. Даганяй — не дагоніш!..»

Няхай заўсёды цеплыня Вашага сэрца, талент пісьменніка і грамадскага дзеяча служаць вялікай справе нашага народа ў будаўніцтве камунізма.

С. Пілатовіч зачытвае прывітанне, з якім звярнуліся да юбіляра Цэнтральны Камітэт КП Беларусі, Прэзідыум Вярхоўнага Савета і Савет Міністраў БССР.

Пісьменнік Іван Шамякін зачытаў віншавальны адрас Саюза пісьменнікаў СССР і Саюза пісьменнікаў БССР.

Сардэчна віншавалі юбіляра прадстаўнікі партыйных і грамадскіх арганізацый, чыгункі, вучоных, воінаў. Ад імя ўсіх рэдакцый газет і літаратурных часопісаў рэспублікі павіншаваў юбіляра галоўны рэдактар часопіса «Полымя» Павел Кавалёў. Віталі юбіляра і самыя юныя чытачы — піянеры. Пісьменнік Іван Грамовіч зачытаў частку тэлеграм, якія прыйшлі ў гэтыя дні на імя М. Лынькова з усіх канцоў Савецкай краіны.

Са словам у адказ выступіў Міхась Ціханавіч Лынькоў.

— Каму ж і чаму я абавязаны характарам, а галоўнае — зместам і напрамкам сваёй творчасці, сваім светапоглядам? Англійскі пісьменік Джэймс Олдрыдж нядаўна пісаў: «Кастрычніцкая рэвалюцыя належыць да таго ліку падзей, якія аказваюць уплыў на жыццё кожнага з нас». Як прыемна нам чуць гэта ад чалавека, які нарадзіўся, жыве і працуе ва ўмовах старога капіталістычнага свету і які добра разумее сутнасць і ролю Кастрычніка ў сацыялістычнай перабудове свету. Чым жа з'яўляецца для нас, для савецкіх людзей Вялікі Кастрычнік? Тут ужо справа не ў адным толькі ўплыве. Кастрычнік для нас усё: ён даў нам кірунак жыцця, ён даў нам новы лад жыцця, ён зрабіў нас не толькі сведкамі ці саўдзельнікамі, але і свядомымі творцамі падзей, якія палажылі пачатак новай эпохі ў жыцці ўсіх народаў свету. Гэтымі падзеямі кіравала партыя Леніна, найвялікшага чалавека на нашай зямлі, да стагоддзя з дня нараджэння якога дзейна рыхтуюцца і савецкія людзі, і народы сацыялістычных краін, і ўсе свабодалюбівыя народы і сумленныя прагрэсіўныя людзі на ўсіх кантынентах зямлі.

Партыя Леніна вывела з грамадскага і палітычнага нябыту мільёны і мільёны людзей, узняла іх з самых нізін да вялікіх гістарычных здзяйсненняў. Яна надала новы высакародны сэнс самому разуменню чалавечага шчасця. Былое эфемернае, куцае мяшчанскае шчасце адышло ў нябыт разам са шчасцем багацеяў, эксплуататараў і прыгнятальнікаў. Абманлівае шчасце саступіла месца сапраўднаму шчасцю мільёнаў, шчасцю народа. Рэвалюцыя адкрыла для народа ўсе дарогі да паўнакроўнага чалавечага жыцця.

Як багата зроблена і здабыта народам за мінулае больш чым паўстагоддзе. У гэтых незлічоных здабытках ёсць сціплая доля і маёй працы.

Мне семдзесят год. Самы час падагуліць пройдзены шлях, падзяліцца зробленым за сваё жыццё. Не скажу, што я задаволены ўсім, што мной зроблена. Гэта можна сказаць і аб якасці. Гэта можна сказаць і аб колькасці — мог бы зрабіць значна болей. Па маіх гадах ужо даволі цяжка вызначаць перад сабой якія-небудзь шырокія і далёкія перспектывы, хваліцца шматлікімі планамі і задумамі. Гэта было б пустым самахвальствам. Але я, як камуніст, гляджу больш наперад, гляджу аптымістычным вокам.

Спадзяюся, што яшчэ паспею ажыццявіць свае сціплыя творчыя задумы, што ліквідую, ці хоць паменшу свой доўг перад чытачамі. У першую чаргу я маю на ўвазе мой доўг перад маімі юнымі чытачамі, перад дзецьмі, перад школьнікамі.

З такімі настроямі размяняў я сем дзесяткаў год свайго жыцця і сустракаю восьмы дзесятак.

А ў заключэнне, таварышы, глыбокі мой паклон роднаму народу, роднай партыі і нашаму ўраду за ўсё, што зрабілі яны для мяне як савецкага чалавека, як савецкага пісьменніка.

Выключную выказваю ўдзячнасць выступаўшым тут таварышам і ўсім прывітаўшым мяне тэлеграмамі і пісьмамі за добрыя пажаданні, за цёплыя словы віншаванняў.

Шчырае дзякуй усім вам, якія прыйшлі на сённяшні вечар і мелі цярплівасць выслухаць і маю прамову.

Яшчэ і яшчэ раз вялікае вам усім дзякуй!

З цеплынёй і сардэчнасцю сустрэлі ўсе прысутныя выступленне народнага пісьменніка Беларусі Міхася Лынькова. Юбілейны вечар ператварыўся ў вялікае свята беларускай савецкай літаратуры.

ЧАСОПІСЫ ў снежні

ПОЛЫМЯ БЕЛАРУСЬ МАЛАДОСЦЬ

«ПОЛЫМЯ»

Часопіс адкрываецца раманам-памфлетам Ільі Гурскага «Чужы хлеб».

У раздзеле паэзіі змешчаны новыя вершы Еўдакіі Лось, Рыгора Барадуліна, Юркі Голуба, Казіміра Камейшы, Генадзя Кляўко.

Увазе чытачоў прапаноўваюцца новыя раздзелы з кнігі ўспамінаў былога начальніка штаба Першай Мінскай партызанскай брыгады М. М. Джагарава «Чэрвеньская зона», якая падрыхтавана да друку ў выдавецтве «Беларусь» пад назвай «Партызанскія вогнішчы».

Раздзел публіцыстыкі прадстаўлен артыкулам Рыгора Булацкага «Ленінскія газеты пра Беларусь».

З артыкулам «Вяртаючы народу мінулыя стагоддзі» — аб сучасным стане нашага краязнаўства — выступае ў раздзеле «Навука» Леанід Аляксееў.

У раздзеле «У свеце мастацтва» Барыс Бур'ян расказвае пра вядучага артыста Беларускага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа Анатоля Шэлега.

Узаемасувязям беларускай літаратуры з літаратурай суседняга літоўскага народа прысвяціў свой артыкул Адам Мальдзіс «Дружба даўняя, плённая», які змешчаны ў раздзеле «Крытыка і літаратуразнаўства».

У часопісе надрукаваны таксама рэцэнзіі Р. Шкрабы на зборнік апавяданняў М. Вышынскага «Вокны ўначы», Г. Кісялёва — на раман Ул. Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім», Я. Рубіна — на сацыяльна-дэмаграфічны нарыс А. Ракава «Насельніцтва БССР».

Матэрыялы да слоўніка сінонімаў і блізказначных слоў змясціў у раздзеле «Культура мовы» Міхась Клышка.

Заканчваецца часопіс раздзелам «Хроніка».

«БЕЛАРУСЬ»

Часопіс, як заўсёды, шырока знаёміць чытачоў з жыццём рэспублікі.

Вялікай нарадзе земляробаў БССР прысвечаны перадавы артыкул. Аб справах палескіх хлебаробаў расказвае ў сваіх нататках «Сейбітаўцы» журналіст М. Пятровіч.

Новыя звесткі аб стварэнні «Искры» атрымаюць чытачы пры знаёмстве з артыкулам П. Ткачова «З «Искры»...».

Васіль Хорсун дзеліцца сваімі ўражаннямі аб паездцы ў В'етнамскую Дэмакратычную Рэспубліку ў падарожных замалёўках «У краіне апаленага лотаса».

Паэзія ў часопісе прадстаўлена вершамі Петруся Броўкі, Антона Бялевіча, Алеся Ставера, Казіміра Камейшы, Яўгена Крупенькі, Мечыслава Шаховіча.

Часопіс друкуе апавяданне Івана Навуменкі «Куліна з Чарнігава», камедыю ў адной дзеі Алеся Пальчэўскага «Рэўнасць».

Творчыя партрэты народных артыстаў СССР Аляксандры Клімавай і Яўгена Палосіна падае ў сваім артыкуле «Таленты — паплечнікі» Георгій Колас.

«Адзін дзень на «Беларусьфільме» — так назваў свой рэпартаж В. Салаўёў пра беларускіх кінематаграфістаў.

Артыкул І. Курбекі і М. Пратасевіча «Жыве тут сэрца паэта» пазнаёміць чытачоў з Літаратурным музеем Якуба Коласа.

Акрамя гэтага, часопіс змяшчае перадпавагоднія рэпартажы, парады ўрача, гумар.

«МАЛАДОСЦЬ»

12 нумар надзвычай багаты на паэзію. З новымі вершамі выступаюць Раман Тармола, Данута Бічэль-Загнетава, Анатоль Сербантовіч, Мікола Федзюковіч, Сымон Блатун, Анатоль Груша, Анатоль Малюк.

Часопіс друкуе заканчэнне аповесці Клаўдзіі Каліны «Забароненая песня», «Палескія абразкі» Уладзіміра Аляхновіча, фантастычнае апавяданне Навума Цыпіса «Марсіянін».

Разнастайны і багаты раздзел публіцыстыкі. Аляксандр Чарняк у артыкуле «Таварыш па ссылцы» расказвае пра ўдзельніка польскага сацыял-дэмакратычнага руху 80-х гадоў Івана Лукіча Прамінскага, які ў 1897 годзе быў высланы ва Усходнюю Сібір, у сяло Шушанскае, дзе ў той час знаходзіўся У. І. Ленін.

Цікавыя звесткі пра філатэлістычную Ленініяну паведамляе Леў Коласаў.

Аспірант факультэта журналістыкі БДУ імя У. І. Леніна Алег Слука змясціў каштоўны матэрыял аб першых маладзёжных газетах Беларусі.

Пад рубрыкай «З далёкіх і блізкіх дарог» надрукавана эсэ Уладзіміра Караткевіча «Званы ў прадонннях азёр».

Пашырыць уяўленне чытачоў аб творчым шляху народнага песняра Беларусі Якуба Коласа артыкул М. Жыгоцкага «Паэма пра рэвалюцыю».

У раздзеле публіцыстыкі змешчаны таксама рэцэнзіі Я. Бараноўскага «Подых Кастрычніка» (на кнігу С. Пачаніна «У навальнічным 18-м»), Я. Івановіча «Парады камсамольцу-актывісту» (на кнігу Л. Ціханава «Школьны камсамольскі важак»), «Незабыўнае» Л. Царанкова (на кнігу ўспамінаў Станіслава Шушкевіча «Вяртанне ў маладосць»), М. Модэля «Пазіцыя крытыка» (на кнігу Анатоля Сабалеўскага «Беларуская савецкая драма»), М. Прашковіча «Пуцявінамі гісторыі» (на кнігу Сцяпана Александровіча «Гісторыя і сучаснасць»).

Часопіс друкуе заканчэнне дарожных нататкаў Леаніда Прокшы «У краіне пірамід». У нумары змешчаны артыкул Віктара Мартынава і Арнольда Міхневіча «Беларуская этымалогія» (старонкі слоўніка).

Ёсць у часопісе раздзелы спорту, вясёлых кур'ёзаў, аматарам шахмат.

Анатоль ГРУША

(«Маладосць»)

■ ■ ■

Сонца зморача ўпала на ельнік
І патухла ў гушчы галін,
Небасхіл зарумяніла хмельным
Дасляваючым сокам калін.

Цішыня. А такімі начамі
Збажына спаланяе абшар

Дзікім водарам спеласці, снамі,
Што падобны да жнівеньскіх
мар.

Мабыць, сейбіт руплівы пад
лівень
Жменю думак згубіў на раллі,
Што ўзышлі ўспамінамі жніўня
І у замяць гадоў паплылі...

Генадзь КЛЯЎКО

(«Полымя»)

СНЕГ

Снег... Над Рудзеншчынай
нізіннай
Кружацца белыя матылі,
Міне паўгадзіны —
і мяккай працінай
Прыкрыты агрэхі ўсе на раллі,

І на душы—быццам нейкае
свята,
Што з неба звалілася сапраўды,

Глядзяць святочна платы і хаты,
У хустках белых стаяць сады.

Гадай — дзе поле, а дзе
дарога...
Хоць прыхарошванняў
не люблю,
А ўсё ж прыемна,
хоць і нядоўга,
Бачыць чыстай усю зямлю.

Рыгор БАРАДУЛІН

(«Полымя»)

УШАЦКІ ЭЦЮД

Веюць ласкай
Вятры заходнія.
На яблыні майскай
Шпак заходзіцца.
Сплылі, як крыўды,
Зялёныя крыгі.
Шпак з асалодаю
Сушыць крылы.
Вяз зацвітае
Цветам спалоханым.
Дом на ўсе дзверы
Уздыхнуў з палёгкаю.
Сцежка да кладак
Травой пазначана.
З вясною,
мама!

Дзень добры,
Ушаччына!
Тапіліся кусты
Густога лазняка,
І плыў туман густы,
І Сож ад нас знікаў.

Спяшаўся дзень, хоць плач,
Для нас апошні дзень.
Дваім — кароткі плашч,
Дваім — прывідны цень.

Вясенні змрок вачэй,
Брывей круты разлёт.
І лёд звінеў званчэй,
Вясенні, сіні лёд.

А парк — стары мудрэц—
Чаканым лісцем пах,
Салодкі ледзянец
Качала на зубах...

Вясёлы крыгаход.
Маўклівы лёдастаў.
І сплыў апошні лёд,
І ледзянец растаў...

■ ■ ■

Ты, Гомель, хлопец свой,
Нікому не кажы
Пра золкі ранак той
На ўскрыжаным Сажы.

Данута БІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВА

(«Маладосць»)

■ ■ ■

Я свае бяссонныя ночы
З кута ў кут,
з кута ў кут
Перакрочу.
Пераверу,
Перамеру
Мерачку жыцця
не адну.
Сяброўцы параджу.
Дзіцятка пагладжу.
Перагутару ў думках
з раднёю.
Прамаўчу са сваёй раўнёю.
Паганю бяссонніцу пасвіць
Хоць на жоўтым лубіне...
Сцішыцца яна
на руках у любага...

Сымон БЛАТУН

(«Маладосць»)

■ ■ ■

Апусцелі ад стрэлаў калчаны,
Ціха коні пайшлі на пагост...
І не плакалі хлопцы — крычалі,
Як пад кулі ішлі ў поўны рост.

Вусны смерцю халодна сцяты,
І вачэй палымнее агонь...
Правяралася вернасць сцягу,
Як барвовілі раны яго.

Я шкадую тугімі начамі,
Што да часу таго не дарос,
Як не плакалі хлопцы — крычалі
І пад кулі ішлі ў роўны рост.

Яўген КРУПЕНЬКА

(«Беларусь»)

КАСМАНАЎТ ДА ЛЕНІНА ІДЗЕ

З хваляваннем тайным
і трывогай,
Той, якой не выкажаш нідзе,
Крышачку узрушаны і строгі
Касманаўт да Леніна ідзе.
У вайсковай форме ці
цывільны,
Мы яго не ведаем пакуль,
Проста ён ідзе
Грамадзянінам,
Як прыходзяць людзі адусюль,
Каб запомніць дарагія рысы
Ільіча,
каб потым расказаць
Землякам аб чалавеку блізкім
І паклон зямны яму аддаць.
І таму
нястрыманым патокам
Паўнаводнай і жывой ракі
Ціха-ціха супыняюць крокі
Беларусы і сібіракі.

Рускія, грузіны і літоўцы, —
І сялянства, і рабочы клас:
Ільіча імя святое — сонца,
І зімою саграває нас!
Азарае шлях у наша заўтра
Светачам нягаснучых ідэй.
У людскім патоку
касманаўта
Не адрозніш ад усіх людзей.
У вайсковай форме ці
ў цывільным
Ён ідзе,
каб Ільічу сказаць,
Што яму,
зямлі савецкай сыну,
Даручылі неба штурмаваць,
Ён адправіцца да зорак
заўтра,
Карабель надзейна павядзе.
І таму, як кожны, перад
стартам
На паклон да Леніна ідзе.

Мікола ФЕДЗЮКОВІЧ

(«Маладосць»)

■ ■ ■

У глухамані бэзавых кустоў,
паблізу ад дзяржаўнае граніцы,
не бачна статку, не чуваць касцоў,
не празвініць залётная сініца.
Спакой і ціша — як пасля
дажджу,
грымотна-нечаканага, начнога.
Нібы ў прыроды вынялі душу,
нібы не існуе нічога...
Маўчыць перастаялая трава,
маўчыць сухое, жнівеньскае
неба...
Спакой і ціша... Трудна утрываць
каб не ўскрыкнуць чалавеку
нема...
Вось тут,
вось тут,
дзе курчыцца быльнёг,—
спустошанае селішча было!
А там,
вунь там,
дзе млее кураслеп,—
след партызан дыміўся на расе...

Спакой і ціша...
І—як даўні сон:
цень даўгалыгі... выбух!.. енк
гартанны...
прыглушаны, канае стогн...
працяжнае, жахлівае рыданне!..
. . . .
Ні помніка.
Ні ўзгорка.
Ні крыжа...
Сустрэўшы справядлівую адплату,
тут неабудна з той вайны ляжаць
чужой зямлі забытыя салдаты.
Вось тут,
вось тут
яны адкрылі бой.
А там,
вунь там —
у жвір упалі ніцма...
Спакой і ціша...
Ціша і спакой!
Як перад ўсеабдымнай
навальніцай.

Малюнак на шмуцтытуле мастака В. Шаранговіча. («Маладосць»).

Анатоль СЕРБАНТОВІЧ

(«Маладосць»)

■ ■ ■

Легенд і паданняў паўпрэды
І сведкі апошняй вайны,
На славе і турка, і шведа,
Як кропкі, стаяць курганы.
Загоена даўняя рана,
Забыта былая бяда,
А ў касцы прабітай
гартанна
Гаворыць рачная вада.

Мечыслаў ШАХОВІЧ

(«Беларусь»)

ЛЕНІН НА СУБОТНІКУ

Ён жмурыць ад сонца вочы,
Яму ўсміхаецца ранак...
Хвалюецца кожны рабочы:
«Хаця б не адкрылася рана!»

Звініць красавік у блакіце,
Сталіца гудзе галасамі.
Просяць яго:
— Адпачніце,
Таварыш Ленін.
Мы — самі.

У вас жа справы багата—
Клопаты ўсёй дзяржавы.
А Ленін зірнуў хітравата:
— І гэта — дзяржаўная справа...

Іван Навуменка. КУЛІНА З ЧАРНІГАВА. Апавяданне

(«Беларусь»)

У НАШАЙ радні найвышэй усіх узнялася цётка Акуліна, важная, шыракатварая, з кольцамі і пярсцёнкамі, бадай, на кожным з дзесяці парослых рудымі валасінкамі пальцаў. Гаварылі напачатку, што выйшла яна замуж за вельмі вялікага чалавека. Зрэшты высветлілася, што вялікі чалавек рабіў бухгалтарам у Чарнігаве, праўда, не звычайным, а галоўным, ды яшчэ на заводзе, дзе выраблялі розныя віны і напіткі.

Астатняя радня—вясковая. Дзядзькі, цёткі, пляменнікі, родныя і стрыечныя бацькавы і матчыны браты і сёстры жылі або ў нашай вёсцы, або ў двух суседніх—Аляксеевічах і Крышанах. Але і яны патроху выходзілі ў людзі. Малодшы бацькаў брат застаўся на звыштэрміновай службе ў кавалерыйскім палку, які стаяў у Клінцах, а самы меншы матчын, Карней, або Карнюш, як мы яго называлі, вывучыўся на шафёра і з гонарам праязджаў на сваім газагенератары праз нашу вёску.

Ад нас да Аляксеевіч—пяць вёрст, а да Крышаноў—тры. Тое, што шматлікая бацькава і матчына радня жыла паблізу—мела немалыя перавагі. Я не памятаю, калі будавалі нам хату, але з расказаў маці ведаю, што ў той дзень, як у лясніцтве быў нарэшце аплочаны лес, з'ехаліся васемнаццаць фурманак, і родзічы і сваякі вывезлі бярвенні адным махам. Так што даволі прасторная, на дзве палавіны хата, калі не лічыць платы за лес, каштавала бацьку два пуды жытняй мукі, з якой нагналі самагону, і аднаго барана-валуха, якога зарэзалі на пачастунак.

Жылі мы, як і ўсе, не горш і не лепш, часам нават галаднавата. Бацька з першага года ўступіў у калгас, рабіў там конюхам, брыгадзірам, паляводам. Амаль штогод нараджаліся новыя браты і сёстры, і к таму часу, калі я пачаў сёе-тое разумець на гэтым свеце, іх было ўжо сем. Працадні ў калгасе тым часам не павялічваліся, а меншалі, так што і бульбу пачалі даваць у абрэз—большая яе палавіна ішла на нарыхтоўку—і гэта прымусіла бацьку кінуць калгас і зрабіцца адыходнікам. У мястэчку будавалі розныя склады, памяшканні, і бацька рабіў там цесляром. Зарабляў жывую капейку, адмахваючы па дзесяць вёрст туды і назад і прыносячы тры разы на тыдзень па дзве буханкі пад пахай.

Першы трактар, першы аўтамабіль, першае, яшчэ нямое кіно, якое прывезлі ў нашу вёску,—усё гэта было на маіх вачах. Сорамна прызнавацца, але цягнік я ўбачыў, калі мне было гадоў дзесяць. Бацька ўзяў мяне з сабой у мястэчка, і я нават спалохаўся, убачыўшы гэтае жалезнае страшыдла.

Цётка Куліна прыехала да нас у госці якраз у той год, калі разбіўся самалёт «Максім Горкі», а на пабудову гэтакага ж новага ў нашай чатырохкласнай школе, што размяшчалася ў хаце крывога Амелькі, сабіралі па дзесяць капеек. Цётку разам з яе даволі старавататым, падобным да цыгана мужам, прывёз на рэсорнай таратайцы местачковы балагол Беня Фунт, і ўся наша вёска замёрла ад захаплення. Кулінін муж насіў чорны шарсцяны касцюм, на нагах меў бліскучыя даўганосыя туфлі, а на галаве—яшчэ нябачаны ў нашай мясцовасці капялюш колеру варонняга крыла. Пра цётку і гаварыць няма чаго. Яна ўся шастала шаўкамі, і ад яе гэтак пахла, нібы ў сваім кулаку яна заціснула ўсе водары вакольнага поля і лесу.

Беня Фунт скардзіўся вяскоўцам, што балагольства хутка кіне, бо вельмі прыціскаюць падаткамі, а Кулінін муж, шчоўкаючы сярэбраным партсігарам, частаваў яго гарадскімі папяросамі.

Цётку Куліну частавалі, як царыцу. Яна прыехала пасля сёмухі, калі старая бульба скончылася, а новая яшчэ не вырасла. Мы самі харчаваліся ў гэты час зялёным пер'ем цыбулі ды шчаўем, але дзеля цёткі былі зняты з гарышча вэнджанае сцягенца і мяшэчак з жоўтым ёлкім салам—апошнія багацці, што ашчаджаліся для сенакоснай і жніўнай пары. Прыехала ўся навакольная радня, і таксама не з пустымі рукамі.

Тры дні гудзеў узбуджаны галасамі і песнямі наш панадворак. А потым былі яшчэ пярэзвы, пачастункі ў другіх—далёкіх і блізкіх—сваякоў. Ніхто не хацеў перад гарадской цёткай ударыць тварам у гразь.

Ад'язджаючы, цётка ўсіх запрашала да сябе ў госці. Беня Фунт, якога дзеля гэтага выпадку спецыяльна выклікалі з мястэчка, ледзь рукі не адарваў, грузячы ў таратайку чамаданы і кашы з яйкамі, маслам, сушанымі грыбамі.

Цётка Куліна яшчэ два разы—з дзядзькам і без дзядзькі—прыязджала ў вёску. Яе хараша прымалі, частавалі, хоць і не гэтак урачыста, як першы раз.

Нарэшце настала і наша чарга паехаць у Чарнігаў да цёткі Куліны. Вядома, не проста ў госці. Мы сталі жыць так, што было не да гасцей. Браты і сёстры падымаліся, шыбавалі ў школу, з кожным годам патрабуючы ўсё болей харчу, вопраткі, абутку. З харчам было неяк прасцей. Бульба ў хаце ўсё-такі не звадзілася. Яна не кепска радзіла на лясных шаразёмах, выручаючы не адну толькі нашу сям'ю. Але бывалі і такія месяцы, што, апрача бульбы і агуркоў, мы болей нічога не елі. Як я зайздросціў тым са сваіх сяброў, чые бацькі іншы раз прыносілі з крамы, з Аляксеевіч, па кілаграму срабрыстай камсы ці рудаватых, зляжалых селядцоў! Мой бацька рэдка калі дастаўляў такія прысмакі, ашчаджаючы капейку на рэчы болей сур'ёзныя. Ды і цяжка было накарміць кілаграмам селядцоў нашу вялікую сям'ю.

У нашага суседа Нічыпара Куліды, які гэтак жа, як і мой бацька, рабіў у мястэчку, дзяцей было двое—сын Кірыла і дачка Надзя, і дзякуючы гэтаму Куліды жылі намнога лепей, чым мы. Кірыла прыносіў у школу то тарана, то мочаны яблык, то скібку хлеба, намазаны самым сапраўдным маслам, а я не заўсёды меў нават іржаны акраец у сваёй палатнянай, пафарбаванай у чорны колер сумцы. Не панясеш жа ў школу вараную бульбу!..

Так ці іначай, але мы жылі, хоць жыццё з кожным годам прымала новыя абрысы і кірункі. Лён, каноплі, жыта на сваім прысядзібным участку перасталі сеяць зусім, займаючы ўсю плошчу бульбай ды загончыкамі ячменю і проса. Наш сваяк Атрахім рабіў леснікам, і гэтае сваяцтва прыносіла сям'і пэўную карысць. Дзякуючы Атрахіму вялікую дзялянку ў лесе—вёрст за восем ад вёскі—мы патаемна ад чужога вока таксама засаджвалі бульбай.

Адным словам, жыццё выкіравала ў такую каляіну, што кросны ў нашай хаце пастунова зусім зваліся. Яшчэ на маёй памяці маці іх засноўвала на дванаццаць губак, абвіваючы нітамі ўсе сцены, грукаючы пабіліцамі і бёрдамі праз усю зіму.

Я любіў той час, калі маці бяліла палотны. Іх рассцілалі на росным лузе ці на атаве, і па доўгай палатнянай дарожцы можна было бегчы ва ўвесь дух, не баючыся пракалоць аб іржэўнік ногі. З гэтага палатна восенню і зімой маці шыла нам кашулі і штаны.

Але лён на працадні не давалі, і палотнаў не стала. Трэба было дбаць пра крамнае. Вось чаму ў такім прывабным выглядзе вынік перад нашай сям'ёй вобраз цёткі Куліны, якая па-ранейшаму жыла ў Чарнігаве, хоць да нас ужо даўнавата не прыязджала. У школу хадзілі два хлопцы і дзве дзяўчынкі, і колькі ім трэба было чаравік, штаноў, сукенак. Дзеля гэтага бацька і ашчаджаў грошы. На местачковы магазін у якіх сяды-тады выкідвалі міткаль і корт, разлічваць не прыходзілася: там у такія дні стаялі страшэнныя чэргі.

Можа цэлы год ішло абмеркаванне паездкі да цёткі Куліны. Маці насабірала трохі масла, насыпала ў мяшэчкі сушаных грыбоў, ягад, гарбузікаў.

Гэта былі бясплатныя дары для цёткі, бо на крам і вопратку мы хацелі пазычыць у яе грошы. Грошай, нягледзячы на бацькаву ашчаднасць, у нас насабіралася вельмі мала. І палавіну з іх трэба было аддаць на білеты, бо бацька наважыўся узяць у Чарнігаў і мяне. Задача была ў тым, каб пазычыць сот шэсць у цёткі Куліны і накупляць за іх краму, вопраткі і чаравікаў.

У апошнія дні перад выездам бацька раптам завагаўся. Куліна даводзілася раднёй па маці, і на гэтым грунце ў сям'і вынікла жорсткая сварка.

— Не веру, што яна пазычыць грошай!—крычаў бацька.—Тры разы прыязджала, столькі дабра ёй напхнулі, дык хоць бы пасылачку ў адказ... Жыве ж бяздзетная. Лёду ў яе зімой не дастанеш...

Маці згаджалася і не згаджалася. Не магла яна паверыць, каб цётка Куліна, родная кроў і сямейная гордасць, не памагла нам у цяжкую часіну. Бацька, аднак, глядзеў на жыццё болей цвяроза. З Аляксеевіч у Чарнігаве таксама жыў чалавек, які нам ніякай раднёй не даводзіўся, але з якім бацька разам хадзіў на прызыў. У той жа вечар бацька адскочыў у Аляксеевічы і ўзяў адрас Макара Крываножкі—так звалі яго знаёмага.

І вось мы паехалі. Божа мой, колькі ўражанняў, перажыванняў, незабыўных успамінаў дала мне гэтая паездка! І сёння, калі мінула з таго далёкага часу трыццаць гадоў, да драбязей я памятаю, як бралі мы ў чыгуначнай касе білеты, як садзіліся ў вагон, як ехаў разам з намі ў купэ стары, маршчыністы гарманіст з драўлянай нагой, які ўсю дарогу іграў на абшарпаным гармоніку вальс «На сопках Маньчжурыі», як праносіліся міма вокан вагона тэлеграфныя ступы, раз'езды, такія ж, як і ў нас, беразнякі і хвойнікі. Я ў дарозе нават крыху расчараваўся: у вагоне і на станцыях мітусіліся такія ж самыя, як і ў нашай вёсцы людзі, і нічога незвычайнага я не ўбачыў у іхніх абліччах.

Чарнігаў адкрыўся белакаменнымі высокімі гмахамі, бясконцымі садамі і паркамі, што стаялі ў першай асенняй пазалоце. Грук, жалезны ляскат трамваяў, гудкі аўтамабіляў мяне адразу аглушылі. Мы прыехалі раніцай, маглі б адразу падацца да цёткі Куліны, але бацька разумеў, відаць, што азначае для мяне першы мой прыезд у горад. Ён хацеў, каб горад мне спадабаўся. Таму хоць грошай у нас было і мала, бацька завёў мяне ў сталовую, заказаў сабе і мне па баршчу і катлеце, купіў аж тры бутэлькі сітра.

Бацька як у ваду глядзеў: цётка Куліна сустрэла нас так, што горш не прыдумаеш. Як толькі мы са сваім няўклюдным драўляным чамаданам пераступілі парог яе пафарбаванага ў жоўты колер, пад жалезным дахам дома, свет для нас пачарнеў. Мала сказаць, што цётка прыняла нас не гасцінна. Яна глядзела на нас як на ворагаў: падціснула губы, надзьмулася і, пасадзіўшы на табурэтах у зашклёнай верандзе, нават не спытаўшы пра здароўе маці і іншых нашых сваякоў, злосна грукала посудам на кухні. Бацька разгубіўся, як дзіця. Пабялеў з твару, слова не мог вымавіць.

Нарэшце, штосьці прамармытаўшы, ён выскачыў за дзверы. Я застаўся адзін.

Праз гадзіну цётка стала трохі ласкавейшай. Дала мне кубак кампоту і дазволіла пагуляць па садзе. Сад быў такі ж вялікі, як і дом з белымі аканіцамі, на дрэвах яшчэ віселі антонаўкі, вялізныя грушы, якіх у сваёй вёсцы я ніколі не бачыў. Але мне было не да яблык і не да любавання прыгожым цётчыным домам, у якім было можа дзесяць пакояў. Мяне душылі слёзы. Першы раз у жыцці бачыў я горкую няўдзячнасць. Мы гэтак шчыра сустракалі цётку Куліну, гэтак хацелі ёй дагадзіць. То чаму ж так хутка яна ўсё забыла? Чым мы перад ёю гэтак правініліся?.. Адказу на гэтыя пытанні, якія ўзнікалі самі сабой, не было.

Да вечара цётка апомнілася. Прыйшоў са службы яе чарнатвары дзядзька, яны аб нечым пашапталіся і да таго часу, калі вярнуўся бацька, стол на кухні быў засланы белым абрусам, на ім паявіліся сякія-такія закускі і выпіўка. Бацька быў, аднак, негаваркі, піў і еў мала.

Спаць нам паслалі ў нейкім цёмным пакоі: бацьку на скрыпучым драўляным ложку, мне—на канапцы. Пра пазыку бацька нават не заікнуўся.

Назаўтра мы ўсталі досвіткам, калі цётка з дзядзькам яшчэ храплі на сваіх пухавіках. Нават не памыўшыся, выйшлі на двор, затым—на вуліцу.

— Не нудзіся сын,—нейкім незнаёмым ломкім голасам сказаў бацька.—Яшчэ не перавяліся на свеце добрыя людзі. Макар Крываножка абяцаў выручыць. Сам пазычыць, а нам дасць грошай...

Мы занялі з бацькам чаргу ля магазіна наўсцяж засаджанай дрэвамі вуліцы, і гадзіны праз тры, калі горад загаманіў і загрукаў ва ўсю моц, дасталі на дваіх дзесяць метраў прыгожага, у белую крапінку міткалю і яшчэ дзесяць—моцнага чорнага корту. У другі раз бацька стаў у чаргу адзін—грошай на дваіх усё адно не хапала.

У поўдзень, несучы пад пахамі ёмістыя пакункі, мы рушылі да цёткі Куліны. Бацька ішоў вясёлы—трыццаць метраў міткалю і корту—не жарты. Каб яшчэ купіць пары тры чаравікаў ды хоць дзве ватоўкі, то можна смела ехаць дадому.

Але нас падпільноўвала нечаканасць. Цётчын дом быў замкнуты. Мы прасядзелі доўга—гадзіны дзве—але ніхто не з'яўляўся. У бацькавых руках раптам апынуўся сагнуты цвік, ён ім шварганўў пару разоў у шчыліне замка, і дзверы расчыніліся. Наш драўляны чамадан стаяў на верандзе нераспакаваны. Бацька выставіў на стол слоікі з маслам, мяшэчкі з грыбамі і ягадамі. Усміхнуўшыся, дастаў з кішэні кашалёк і палажыў на стол скамечаную дзесятку...

— Няхай спажываюць нэпманы праклятыя...

Тым жа самым сагнутым цвіком бацька замкнуў дзверы, і мы пайшлі начаваць да Макара Крываножкі.

Раман ТАРМОЛА

(«Маладосць»)

РАЗМОВА З МЕНШЫМ СЫНАМ

— Ад чаго пабялелі губы
У матулі маёй — Беларусі!
— Ад таго, што сын чарначубы
Белым-белым з вайны вярнуўся...

— А куды ўсе выцеклі слёзы
У матулі маёй — Беларусі!
— На магілы пад кожнай
бярозай,
Дзе ні крочу—ля іх спынюся...

— А чаму падаўжэлі ночы
Для матулі маёй — Беларусі!
— А таму, што заплюшчу вочы—
Ад іх выбухаў зноў прачнуся...

— Дык чаму ж засталося добрым
Сэрца маці маёй—Беларусі!
— Бо сыночак ёсць меншы дома
І ён вырасці добрым мусіць...

Казімір КАМЕЙША

(«Полымя»)

БАГІ

У шэрай наднямонскай вёсцы
недзе
Жыў дзядзька,
невядомы багамаз.
Ён маляваў багоў —
сваіх суседзяў.
Жылі багі,
падобныя на нас.
Яны жылі,
сваю зямлю аралі,
Асілкаў племя,
племя маладых.
Плыты жагналі доўгімі баграмі.
Адзіным богам Нёман быў для іх.
Буслам на ліпы ўсцягвалі бароны,
Не забывалі
хлебны пах зямлі.
Нібы ў барах дрымучых,
у барoдах
Дасюль гудуць завеі і чмялі.

«НЕМАН» № 12

У дванаццатым нумары з празаічных твораў надрукаваны апавяданне Міколы Капыловіча «Хлеб» (пераклад М. Татура), Уладзіміра Караткевіча «Каўчэг» (пераклад Н. Кісліка) і заканчэнне рамана Эдуарда Скобелева «Крокі за тваёй сцяной».

Паэзія прадстаўлена вершамі Ніла Гілевіча (пераклад І. Ласкова, А. Астроўскага, А. Шасцінскага), А. Шарапава і М. Янчанкі.

З артыкулам аб праблемах выхавання моладзі — «Молада-зелена» выступае Ул. Ліпскі. У часопісе надрукаваны нарысы А. Белашэева «Шчаслівага плавання, «Героі Брэста»!, А. Каралёва «Надзя», К. Аляксандрава «Аднойчы ўлетку».

Успамінамі пра М. Ф. Гікалу дзеліцца дачка яго — Н. Чыжова; тут жа змешчаны некалькі пісьмаў бацькі да яе.

М. Кядышка, працягваючы раней апублікаваныя ўспаміны, расказвае аб жудасных фашысцкіх канцлагерах — «Усе кругі пекла».

Пад рубрыкай «Мастацтва» змешчаны артыкул А. Бутакова «Старонкі тэатральнай Ленініяны».

Крытыку складаюць артыкулы Е. Ленсу пра асаблівасці рамантызму Янкі Купалы ў дарэвалюцыйны перыяд — «З зямлёй і небам звязвае ніць» і рэцэнзіі М. Гіля — на зборнік «Імя Леніна». Ул. Юрэвіча — на нарысы аб Грэцыі А. Кобец-Філімонавай «У каралеўстве... але не казачным», Р. Баландзіна — на зборнік артыкулаў «Ахова прыроды». В. Бензара — на кнігу А. Золатава «Праблема Тунгускай катастрофы».

З РОЗНЫХ ШЫРОТ

ПАДАРОЖЖА Ў КАМЕННЫ ВЕК

Малькольм КЕРК.

ЧАРАПЫ НА АЭРАДРОМЕ. ● «ДАБРАДУШНЫЯ» ЛЮДАЕДЫ. ● АХВЯРА ЧОРНАЙ МАГІІ. ● ЯК ВІТАЮЦЦА БІЯМІ ● ПАД АКАМПАНЕМЕНТ ЦЯЦІЎ. ● УНІВЕРСАЛЬНЫЯ ЛЕКІ. ● ПРЫЛАДЫ СЛЕДСТВА: МАГІЧНЫ ЖЭЗЛ.

Шэсць пакрытых рабою чалавечых чарапоў глядзелі на нас чорнымі вачніцамі з-пад вялікага валуна. Гэтыя чарапы азначалі канец узлётнай паласы маленькага аэрадрома ў Тэкміне, які ляжаў глыбока ў міжгор'і, у самым сэрцы Паўночна-Заходняй Новай Гвінеі.

У Тэкмін мы прыехалі пасля працяглага падарожжа праз горны хрыбет гэтага вялікага вострава, але дагэтуль на нашым шляху не траплялася нічога падобнага. Я міжволі здрыгануўся, гледзячы на чарапы.

— Для нас яны — сапраўдная праблема, — сказаў мне Айен Флетэрс, настаўнік мясцовай місіянерскай школы, які прытуліў нас мінулай ноччу ў Тэкміне. — Мы хацелі б прадоўжыць узлётную паласу, але гэтыя чарапы надзелены сілаю, на якую мы не можам не зважаць.

Айен заўважыў нешта за маёй спіной і лёгенька штурхнуў мяне локцем. Я павярнуўся і ўбачыў некалькіх абарыгенаў, якія насцярожана наблізіліся да нас у высокай траве піт-піт. У іхніх пракалоных ноздрах тырчалі [illegible] пер'і казуараў — аўстралійскіх страусаў.

«Магчыма людзі, ад якіх засталіся толькі чарапы, былі іхнімі родзічамі, і яны памятаюць іх жывымі, — падумаў я. — А цяпер яны пакланяюцца гэтым белым касцям, бо вераць, што ў іх сядзяць духі».

Звярнуўшыся да воінаў на калечаным мясцовым англійскім жаргоне, Айен запытаўся ў іх, адкуль гэтыя чарапы і чаму яны пакладзены пад гэты камень.

Адзін са старэйшых воінаў паківаў галавой і прамармытаў у адказ нешта пра «чары».

— Вось бачыце! — сказаў мне Айен. — Таму мы і не можам пашырыць наш аэрадром. Давялося б прыбраць адгэтуль чарапы, а гэта б раззлавала тубыльцаў...

Гэта сцэна адбылася пад канец падарожжа. Нас было трое вандраўнікоў, трое англічан — хімік-фармацэўт Дэрэк Скінгл, альпініст Максуэл Смарт і я, прафесіянальны фатограф-рэпарцёр. Дэрэк мае намер сабраць лекавыя расліны, якімі карыстаюцца прымітыўныя плямёны Новай Гвінеі; Макс хацеў выпрабаваць сваю спартыўную падрыхтоўку ў адной з самымі складанымі прыроднымі ўмовамі мясцовасці свету, а я — адлюстраваць на плёнцы ўклад жыцця, які павінен абавязкова знікнуць пад уладарным уплывам цывілізацыі.

Сустрэліся мы ў Велінгтоне і адтуль пераляцелі ў Сідней, дзе нас ужо чакала мая нявеста Барбара. На яе ўскладалася важнае заданне: нарыхтоўваць і дастаўляць лётчыкам харчы і рыштунак на адміністрацыйныя пункты, праз якія ляжаў маршрут нашай экспедыцыі.

Пакуль самалёт нёс нас з Сіднея на поўнач над Вялікім Бар'ерным Рыфам і Каралавым морам да Порта-Марсбі, я намагаўся ўявіць сабе канчатковую мэту экспедыцыі. Яна ляжала далёка ад дарог, за вярхоўямі рэчкі Флай, у мясцовасці, пра якую вядома, бадай, менш, чым пра паверхню Месяца.

Так, нам нялёгка будзе дабрацца туды: на сваім шляху ад затокі Папуа на поўнач, да берагу Нова-Гвінейскага мора, мы павінны былі пераадолець нямала прыродных перашкод.

Перад намі толькі дзвюм групам пашчасціла прайсці гэтым маршрутам. Двое аўстралійцаў — Айвен Чэмпіён і Чарльз Кярыес — зрабілі гэта ў 1928 годзе, пасля дзвюх няўдалых спроб. Іхняе падарожжа працягвалася адзінаццаць месяцаў. Другі раз група белых людзей пешкам перайшла гэту часціну Новай Гвінеі ў час другой сусветнай вайны: ратуючыся ад японцаў, пяць гарнякоў і тры інжынеры рушылі ад вусця ракі Сепік на чале атрада з 80 насільшчыкаў і пасля пяцімесячнага паходу дабраліся да вусця ракі Флай на поўдні вострава...

З Порта-Марсбі мы дабраліся самалётам да возера Мерэй, перасеклі яго на каноэ і, увайшоўшы ў вусце ракі Джун, знайшлі на яе беразе пачатак сцежкі, якою ходзяць углыб вострава яго карэнныя жыхары. Наша падарожжа пачалося...

Толькі што мы, услед за двума цёмнаскурымі праваднікамі, адышлі на некалькі крокаў ад вады, як над нашымі галовамі самкнулася зялёная лістота скляпення. Мы апынуліся як быццам у вялізнай жывой турме. Час ад часу шоргат нябачных крылаў сведчыў аб тым, што мы спалохалі птушку-насарога. Але для нас была нечаканай псўная адсутнасць прад стаўнікоў жывёльнага свету. Толькі зрэдку мы бачылі або чулі, як пралятае нейкая птушка ці прабягае лясное зверанё.

Ногі гразлі ў гнілой мешаніне з апалага лісця і травы, мы часта коўзаліся і падалі на вільготныя карэнні дрэў. Час ад часу даводзілася спыняцца і адрываць п'явак, якія перапаўзалі з чаравік на голыя ногі. Страшэнна дакучалі і чырвоныя кляшчы, якія ўпіваліся ў скуру, выклікаючы нясцерпны сверб.

Вельмі знясіленыя, мы вырашылі нарэшце зрабіць свой першы начны прывал у джунглях. Абраўшы для прывалу невялікую паляну, надзьмулі гумовыя матрацы і паставілі водапранікальныя нейлонавыя палаткі. Спалі мы пад процімаскітнымі сеткамі, але камары цэлую ноч не давалі нам спакою.

— Кожны раз, як я забіваў маскіта, — расказваў раніцай Дэрэк, — аднекуль з'яўлялася некалькі мурашак і цягнула яго прэч!

На снеданне мы зварылі ў Максавым чайніку густую аўсяную кашу. Надалей трэба было прывыкаць да вельмі аднастайнага меню: галет з кансерваваным сырам або джэмам на абед і нязменнай рысавай кашы з тушонкай на вячэру. Праўда, раз на тыдзень Макс частаваў нас кансерваваным слівавым пудзінгам...

На восьмы дзень мы выйшлі на адкрытую мясцовасць над берагам рэчкі — прытокам Флая. У вільготнай напаўцемрадзі джунгляў скура ў нас набыла зямлісты колер, а параненыя п'яўкамі ногі трымцелі ў наскрозь прамоклых чаравіках.

У паселішчы Майян мы нанялі каноэ да адміністрацыйнага пункту Кіунга. Прыстаўшы да берагу, убачылі паліцэйскі маторны човен, а ў ім пад канвоем групу воінаў нейкага мясцовага племя. Нам растлумачылі, што іх вязуць на поўдзень — судзіць за людаедства.

Аўстралійскі ўрад здзяйсняе сваю ўладу над гэтай падапечнай тэрыторыяй Новай Гвінеі пры дапамозе адміністрацыйных пунктаў, раскіданых у глыбіні вострава. Кожны такі пункт складаецца з некалькіх будынкаў і невялічкага аэрадрома — утрамбаванай паласы, на якой даволі нерэгулярна прызямляюцца маленькія самалёты. Узначальваюць такі пункт адзін-два афіцэры аўстралійскай паліцыі, якім падпарадкаваны паліцэйскія з мясцовага насельніцтва, а таксама атрад насільшчыкаў. Абавязак гэтых «адміністратаў» — ахоўваць законы белых людзей і сачыць за тым, каб тубыльцы няўхільна выконвалі іх.

Пачуўшы ад нас пра тое, што мы хочам пазнаёміцца з жыццём «несапсаваных» плямёнаў, начальнік пункта ў Кіунзе сказаў:

— У такім разе вам трэба дабрацца да ракі Намед. Гэтых людаедаў мы арыштавалі там. І там, дарэчы, жывуць самыя прымітыўныя плямёны Новай Гвінеі — біямі і джыбусі. Адышоўшы на некалькі міль ад тутэйшага аэрадрома, вы знойдзеце тубыльцаў, што ніколі не бачылі белага чалавека. Яны канібалы, але б'юся аб заклад, — вы яшчэ ніколі не бачылі такіх дабрадушных і вясёлых хлопцаў. Яны сцвярджаюць, што чалавечае мяса смачнейшае за птушынае або свіное. Праўда, адзін з іх — мой перакладчык — не згодны з гэтым, але за ўсё сваё жыццё ён з'еў толькі адну кашчавую бабулю!

Калі мы прыйшлі ў адміністрацыйны пункт на рацэ Намед, выявілася, што нам нават не трэба паглыбляцца ў джунглі на пошукі племя біямі: людаеды самі з'явіліся ў гэтым паселішчы. Невялічкая група воінаў з Унавобі прывяла да фельчара мужчыну па прозвішчы Содху. Ён змучаны, знясілены, насілу перастаўляў ногі. Ён скардзіўся на тое, што нейкі злыдзень сурочыў яго, наслаўшы на яго чары.

Фельчар агледзеў Содху, але ніякіх адзнак сур'ёзнай хваробы не знайшоў — апрача падазрэння на малярыю. Ён даў яму процімалярыйныя таблеткі. Хворы праглынуў іх і адразу ж вырваў. Потым лёг ніцма на зямлю і сказаў сваім таварышам:

— Сёння я памру.

Ціхенька стогнучы, ён папрасіў іх даглядаць яго жонку і дзяцей і страціў прытомнасць. А праз дзве гадзіны, так і не расплюшчыўшы вачэй, сканаў.

Сябры Содху ўспрынялі яго смерць вельмі спакойна. Чорная магія была для іх бясспрэчным фактам чалавечага існавання. Вярнуўшыся ў сваё паселішча, яны вызначаць, хто наслаў на яго чары і заб'юць ведзьмара. Злыдню не мінуць помсты.

Воіны моўчкі абкалолі цела Содху доўгімі палоскамі кары, прывязалі яго да жардзіны і панеслі праз джунглі ва Унавобі.

Усю гэту сцэну мы назіралі разам з Бертам Вурхеве, галандскім лінгвістам, які вывучае мовы Новай Гвінеі (а іх на востраве, дарэчы, не менш як 750).

Берт расказаў нам, што тубыльцы жывуць пад пастаяннай пагрозай варожых нападаў, забойстваў і крывавай помсты. Таму кожны род узводзіць для сябе адзіны будынак-крэпасць, выбіраючы для яго звычайна вяршыню гары, з якой добра відаць навакольныя мясцовасці.

У такім будынку жывуць душ па шэсцьдзесят і больш. Мужчыны спяць у вялікім галоўным памяшканні, а жанчыны і дзеці — бакавых калідорах. За дзверы служыць цяжкая драўляная фортка, якая замыкаецца на ноч. А каб зайсці ў будынак удзень, трэба пераступіць цераз высокі парог — і пры гэтым нагнуцца, бо ўваход невысокі. Але ж нападаючым вельмі цяжка пранікнуць усярэдзіну.

Праз тыдзень мы ўбачылі ва Унавобі, як хаваюць Содху. Насілу праціснуўшыся праз уваходную адтуліну, мы ўбачылі ў напаўцёмным вялікім памяшканні рэшткі бедалагі на падсцілцы з кары. Смурод стаяў нясцерпны, але сябры нябожчыка сядзелі на кукішках наўкол трупа, раз за разам у знак пашаны датыкаліся пальцамі да яго, а потым да ўласных грудзей.

Гэта быў толькі пачатак рытуалу. Мы ўжо ведалі, што праз некалькі дзён цела перанясуць на высокі драўляны памост і яно будзе ляжаць там, аж пакуль сонца і непагода не зробяць сваю справу. Калі ж застануцца адны косці, іх збяруць у плецены кошык і павесяць на сцяне будынка побач з косткамі іншых паважаных продкаў.

Да кожнага новага паселішча біямі мы набліжаліся вельмі насцярожана. Мы ведалі, што людзі гэтага племя хоць і не вызначаюцца варожасцю да чужынцаў, але могуць напасці проста са страху, падпарадкоўваючыся інстынкту.

Аднойчы, падышоўшы да паселішча, мы пачулі сігналы трывогі — бесперапынныя нізкія і пранізлівыя гукі, якія нагадвалі птушыны клёкат. Прыгледзеўшыся, я ўбачыў за драўлянай агароджай насцярожаных тубыльцаў.

— Квары! — крыкнуў я ім. — Сябры!

— Квары! Квары! — пачулася ў адказ, і праз некалькі хвілін яны рушылі нам насустрач.

У руках у іх былі лукі і стрэлы, галовы ўпрыгожвалі чорныя пер'і казуараў. Чорныя валасы мноствам косак спадалі на плечы. Пад плеценым бранзалетам на руцэ ў кожнага быў касцяны кінжал.

У мяне мільганула думка, што ўсе яны — нават гэтыя маладыя хлопцы, якія насцярожана прабіраюцца праз кусты ўслед за дарослымі воінамі, — елі мяса забітых ворагаў і не супраць зараз паспытаць яго. Але воіны ўжо ўсміхаліся, прапанавалі нам бананы з кошыка і працягвалі рукі для заведзенага ў іх прывітання. Заключаецца яно ў тым, што госця бяруць за руку і ўзнімаюць яе да ўзроўню пляча. Потым той, хто вітае, узнімае вочы і глядзіць на неба з выразам страшэннай нуды на твары. І нарэшце, зусім неспадзявана, вырывае сваю руку і ляскае пальцамі.

Кожны воін жадаў прыняць удзел у гэтым рытуале, і хутка нашы пальцы пачарнелі ад сумесі тлушчу попелу і гліны, якія пакрываюць рукі і целы ўсіх біямі.

У сваім будынку жыхары паселішча пасадзілі нас на пачэсным месцы — на задняй верандзе. Сцены яе ўпрыгожвалі свіныя пашчы — сведкі буйных баляў. Нашы гаспадары размясціліся наўкол, прысеўшы на кукішкі. Амаль усе жавалі лісце бетэля і арэхі прыпраўленыя вапнай.

Уздоўж сцяны ляжала іх зброя — каменныя кійкі, лукі і стрэлы, розныя па форме і прызначэнні: доўгія бамбукавыя, з шырокімі вастрыямі, якія расчапляюцца на вострыя скабкі ў целе дзікай свінні; з трызубцамі — на птушак; зазубраныя дроцікі — для нападу на ворага.

Мы пасядзелі крыху, а потым выйшлі і пачалі рыхтаваць сваю стаянку. Тубыльцы з вялікай цікавасцю сачылі за кожным нашым рухам. Такія працэдуры, як надзіманне гумавых матрацаў і чышчэнне зубоў, выклікалі ў іх неймавернае здзіўленне. Яны абмацвалі нейлонавыя прасціны, праводзілі далонямі па лязе сякер, заглядвалі ў люстэркі.

Уечары ў наш гонар быў арганізаваны «канцэрт». Нашу ўвагу адразу прыцягнуў галоўны танцоўшчык — пышна прыбраны, стройны воін. На галаве ў яго было цэлае збудаванне з белага пер'я папугая, а цела было размалявана ўзорчатымі малюнкамі, у якіх спалучаліся чырвоны, жоўты і чорны колеры. У руках ён трымаў доўгі драўляны барабан, на якім была нацягнута скура пітона.

Воіны заспявалі пад гнусавае трынканне цыцы. Тады танцоўшчык пачаў паволі біць у свой барабан і звівацца ўсім целам: хвост з высушаных ракавых клешняў затарахцеў у яго за спіной. Потым ён закружыўся, штораз падскокваючы, нібы птушка.

Пасля да выступлення далучыліся і жанчыны. Адна з іх завяла песню, а рэшта хорам падхапіла яе. Яны спявалі:

Па-над рэчкаю Гайяме
дзяўчына гуляе,
Яна слухае самотна,
як цурчыць вада,
А над ёю птах цвіркоча
ў пальмавым лісці...

Ад Берта Вурхеве мы даведаліся, што песні абарыгенаў маюць рамантычны змест і галоўнае ў іх — не сюжэт, а настрой: гэтыя песні вызначаюцца высокай паэтычнасцю. У іх заўсёды фігуруюць птушкі — тлумачыцца гэта тым, што паводле мясцовай веры, нябожчык-мужчына аберагаецца птушкай-насарогам, а жанчына — райскай птушкай. Але гэта птушкі-духі, іх ніхто не бачыць.

З атрадам насільшчыкаў мы пайшлі далей на поўнач. Пакручастыя сцежкі вялі нас праз джунглі ад паселішча да паселішча, якія ляпіліся на схілах гор.

Тры тыдні мы правялі ў Тэлефаміне. Дэрэк збіраў і прэпарыраваў лекавыя расліны. Пад канец нашага падарожжа ў яго калекцыі былі ўжо лекі ад прастуды, болю, ран, паносаў — уласна, супраць усяго, пачынаючы ад мігрэні і канчаючы цяжкімі захворваннямі. Адзін спосаб меў, здавалася, універсальнае прымяненне: каб спыніць боль ад траўмы або іншага недамагання, тубыльцы штучна выклікалі боль у іншым месцы. Я заўважыў, што нашы насільшчыкі, стаміўшыся, пачыналі люта сцёбаць сябе крапівою.

Мяне цікавілі прафесіянальныя таямніцы мясцовых чарадзеяў. Касім, правадыр паселішча Аксамін, згадзіўся паказаць мне «будынак духаў». З групай воінаў мы прабіраліся нейкі час праз гушчар. На пэўнай адлегласці ад святыні, наш эскорт, аднак, спыніўся: набліжацца да яе воіны баяліся. Мы з правадыром пайшлі далей і неўзабаве дайшлі да старанна замаскіраванай старой хаціны.

Касім адчыніў дзверы, зробленыя са звязаных разам дошак, і жэстам запрасіў мяне падысці і заглянуць у сярэдзіну. Каля дальняй сцяны ляжалі ў радок белыя чарапы. Некалі гэта былі правадыры племя. Цяпер іхнія духі абаранялі паселішча ад нападу ворагаў і стыхійнага ліха. У такіх «будынках духаў» жрацы пасвячаюць юнакоў у воіны.

Калі ў паселішчы хто памірае, жыхары яго заўсёды называюць адну прычыну смерці: вядзьмарства. І адразу пачынаюць шукаць вядзьмара.

Знаходзяць яго вельмі проста. Тубыльцы лічаць, што вядзьмар напіхае цела сваёй ахвяры травой, але такім спосабам, што травы не відаць. Калі труп раскладаецца паволі, гэта азначае: смерць задумала жонка; калі ж хутка, дык абвінавачваюць мужчыну. Вызначыўшы прычыннасць ведзьмяра, правадыр абыходзіць сваіх аднапляменнікаў, паклаўшы на далонь раздвоены на канцы «магічны жэзл» (нешта накшталт галінкі, з дапамогай якой жыхары пустыні шукаюць ваду). Жэзл пагойдваецца на далоні; калі ж ён замірае, жыхары хапаюць чалавека, які ў тую хвіліну стаіць найбліжэй да яго — і тады канец!

■

...Адолеўшы за чатыры месяцы 600 міль, мы аглядаліся на пройдзены шлях.

Дэрэк сабраў трыццаць дзевяць лекавых раслін. Калі хоць адна з іх з'явіцца сапраўды эфектыўнаю, мы палічым, што атрымалі поспех. Макс давёў сваё ўмельства пераадольваць усякія горныя перашкоды. Я ж адлюстраваў на плёнцы дзівосны ўклад жыцця людзей, якім неўзабаве давядзецца перайсці з веку каменнага ў век атамны...

(«Всесвіт», № 11).

ПЕРШЫ СНЕГ. Фотаэцюд А. ГЛІНСКАГА.

ЛЕТАПІС ВЕКАПОМНАГА

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

павінны застацца ўбаку і студэнты тэатральна-мастацкага інстытута. Энтузіязму ж студэнтам не пазычаць. А да ўсіх грамадзян рэспублікі мы звяртаемся з вялікай просьбай: няхай усе, хто ведае што-небудзь аб наяўнасці тых ці іншых помнікаў архітэктуры, археалогіі ці гісторыі, паведамляюць у Акадэмію навук, у наш сектар.

Толькі сумеснымі намаганнямі мы справімся з пастаўленымі задачамі.

— Раскажыце, калі ласка, што ўжо зроблена, над чым працуе сектар.

— Пачалі мы са стварэння картатэкі і слоўніка. Картатэка пакуль што вельмі малая, бо тыя спісы, якія ўдалося знайсці, як я ўжо казала, вельмі недакладныя, абмежаваныя. Папаўняем картатэку штодзень. Згодна з пастановай ЦК КПБ і Савета Міністраў рэспублікі Дзяржбуд БССР павінен быў перадаць Міністэрству культуры да 1-га кастрычніка 1967 г. усю дакументацыю на помнікі культуры. Але дасюль перадача не закончана, і гэта ўскладняе нашу работу.

На ўсе помнікі трэба будзе запоўніць навуковыя пашпарты (чарцяжы, тапаграфічныя карты, здымкі і г. д.) Вывучаем бібліяграфію, архівы, друкаваныя крыніцы. Дамаўляемся са спецыялістамі, каб напісалі артыкулы. Слоўнік і праект першага тома будзе ўнесены на абмеркаванне грамадскасці, іх будзе разглядаць рэдакцыйна-выдавецкі савет на чале з акадэмікам-сакратаром аддзялення грамадскіх навук АН БССР П. Глебкам.

Але, галоўнае, патрэбна будзе вывучыць на месцы вядомыя помнікі, выявіць і абследаваць новыя — усіх эпох і відаў. Гэта можна зрабіць толькі шляхам экспедыцый на месца. Мы ездзілі ўжо ўсім сектарам, абследавалі населеныя пункты Брэсцкага раёна, усе помнікі археалогіі, гісторыі і архітэктуры. На адзін раён у нас пайшло тры тыдні. У Брэсцкай вобласці засталося яшчэ 15 раёнаў, а па ўсёй рэспубліцы 116. Можаце ўявіць, які гэта велізарны аб'ём работы. Выданне беларускага Зводу разлічана на 10—12 гадоў, але, мне здаецца, што і ў гэты тэрмін цяжка будзе ўкласціся.

— Ну, і якія вынікі вашай паездкі?

— Па-першае, мы самі пераканаліся, што Беларусь — мала вывучаны ў гэтых адносінах край, што нас чакаюць сюрпрызы і адкрыцці на кожным кроку, што мы яшчэ не раз можам гэтымі адкрыццямі здзівіць свет. Мы прывезлі з сабою 60 адзнятых фотаплёнак, многа малюнкаў і чарцяжоў, апісанняў і вынікаў абмераў. Па раёне было на ўліку шэсць помнікаў архітэктуры, а выявілі дадаткова яшчэ 21 архітэктурны аб'ект, у тым ліку драўляны ветраны млын у вёсцы Сычы. Значную цікавасць маюць драўляныя цэрквы ў вёсках Чарнаўчыцы, Покры, Камяніца Журавецкая, Прылукі, Збірогі, Медна, Прыборава, Дубок, Чэрск. У царкве архістратыга Міхаіла ў Чэрску (XVII стагоддзе) шмат каштоўных старажытных абразоў і па-мастацку выпрацаванага царкоўнага рыштунку. Такія абразы выяўлены і ў іншых цэрквах. Шмат цікавых архітэктурных асаблівасцей у Прэабражэнскай царкве вёскі Шумакі (згодна царкоўнага летапісу яна пабудавана ў 1609 годзе), у каменай царкве абарончага тыпу вёскі Вісцічы (XVIII ст.). У вёсцы Скокі захаваўся дом-сядзіба Юліяна Нямцэвіча, польскага пісьменніка і палітычнага дзеяча, удзельніка паўстання Т. Касцюшкі. Яго творчасць высока цаніў паэт-дзекабрыст К. Рылееў.

Званіца царквы архістратыга Міхаіла ў Чэрску, XVII ст.

Царква Іллі-прарока, в. Дубок, XVIII ст.

Мал. архітэктара Ю. ЯКІМОВІЧА.

Дарэчы, Покры, Чарнаўчыцы, Вісцічы знаходзяцца каля самага турысцкага маршруту на Каманец і Белавежу, і гэтыя новыя пункты можна было б уключыць у праграму агляду.

Але вынікі абследавання гэтага раёна і паездак у іншыя, акрамя прыемных неспадзяванак, прынеслі шмат і непрыемных. Ні на адным помніку археалогіі мы не бачылі ахоўных шыльдаў, нават на тых, што ўзяты пад ахову дзяржавы. Помнікаў архітэктуры, на якіх вісяць ахоўныя дошкі, ніхто не ахоўвае. Ні з кім ахоўных абавязацельстваў і ахоўных дагавораў не заключана. З Косаўскага замка і палаца Радзівілаў у Ружанах памаленьку расцягваюць цэглу. У вёсцы Бялавічы Івацэвіцкага раёна з маўклівай згоды старшыні калгаса і старшыні сельсавета пачалі здзіраць бляху з даха культавага будынка. У Радзівілімонтах (Клецкі раён) зусім занядбалі драўляны палац Радзівілаў, потым упрытык да яго пабудавалі нязграбны будынак клуба. У самім Клецку ёсць, правільней, была, Васкрасенская царква рэнесанснага тыпу (XVII ст.), якіх наогул амаль няма ў Беларусі. Без ведаму Міністэрства культуры, Таварыства па ахове помнікаў, Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору мясцовыя ўлады вырашылі ўсяліць туды нейкі цэх завода. Прабілі шырокія вокны, жалезабетонным перакрыццем разрэзалі ўнутраную прастору на два паверхі. Распрацаваў праект гэтай перабудовы інстытут «Белпрампраект» (галоўны інжынер І. Хацкін).

Калі наш супрацоўнік паспрабаваў гутарыць па ўсіх гэтых непрыгожых справах са старшынёй Клецкага райвыканкома Я. Валністым, гэты адказны кіраўнік павёў сябе груба, заявіў, што «яму трэба будаваць матэрыяльную базу, а не займацца цэрквамі, эстэтыкай».

Часам можна пачуць: што вы падымаеце перапалох? Гэта ж нейкія руіны, іх і ахоўваць не варта. Але сусветна вядомыя Калізей і Парфенон — таксама руіны. А гэта ж бясцэнныя помнікі культуры, і паломніцтва да іх з кожным годам расце.

— А як у іншых рэспубліках з выданнем Зводу? Можа ў іх ёсць чаму павучыцца, вопыт пераняць.

— Усе мы рухаемся амаль аднолькава. Але ў іншых рэспубліках, асабліва прыбалтыйскіх, намнога больш зроблена, каб захаваць помнікі. Нашы суседзі разважаюць так: спачатку трэба паклапаціцца, каб захаваць усё, што пакінулі нам мінулыя стагоддзі ў спадчыну і што засталося пасля войнаў, а потым ужо апісваць. Інакш і пісаць не будзе пра што.

Міністэрства культуры СССР праводзіла ў кастрычніку ў Вільнюсе пленум навукова-метадычнага савета па ахове помнікаў. На пленуме абмяркоўвалася, у якім напрамку і як весці ўлік, навуковую класіфікацыю помнікаў гісторыі і культуры, што і як браць пад ахову. Гаспадары-літоўцы мелі што паказаць і што расказаць, яны пазнаёмілі ўдзельнікаў пленума са сваімі помнікамі культуры ў Вільнюсе, Каўнасе, Тракаі, у горадзе Румшышкес, дзе ствараецца музей народнага быту пад адкрытым небам. Туды звозяць усе старажытныя драўляныя будынкі.

У Каўнасе запаведнікам аб'яўлены ўвесь стары горад плошчай 120 гектараў, аднаўляюцца старыя назвы вуліц. У старым горадзе нічога не дазваляецца ні будаваць, ні дабудоўваць. Акрамя гэтага створана яшчэ ахоўная зона плошчай 80 гектараў, дзе сякое-такое будаўніцтва можа весціся толькі са згоды Міністэрства культуры рэспублікі. Калі я параўнала, колькі ў нас было шуму з-за нейкіх пяці гектараў старой Нямігі (які, здаецца, закончыўся безвынікова) было непрыемна за нашу абыякавасць да архітэктурных помнікаў Мінска.

У Літве ўжо з усіх помнікаў архітэктуры выселілі ўсялякія склады і базы, будынкі дазволілі скарыстоўваць толькі пад тыя ўстановы, якія ў час эксплуатацыі не змяняюць аблічча помніка, не шкодзяць яму: у большасці выпадкаў пад установы культурнага напрамку.

У Латвійскай ССР у 18 гарадах, якія найбольш цікава гістарычна склаліся, нельга нічога будаваць без узгаднення з Міністэрствам культуры. Для ўсіх помнікаў архітэктуры, узятых пад ахову, устаноўлены строгі рэжым утрымання — аж да тэмпературы і вільготнасці ў цокальных паверхах, у саміх памяшканнях і пад купалам. Распісаны па пунктах парадак перадачы ў эксплуатацыю будынкаў, як іх рамантаваць і рэстаўраваць, падрабязна пералічана, пад што нельга выкарыстоўваць помнікі архітэктуры.

Так, вучыцца ў суседзяў нам трэба. І ўлічваць іх вопыт.

Інтэрв'ю ўзяў П. МІСЬКО.

ТЭЛЕБАЧАННЕ

9 снежня

Першая праграма. 9.10 — тэлебачанне — школе. Геаграфія. 6-ты клас. «Паўднёвая Амерыка». 9.40 — «Стой! Хто ідзе?» Кінанарыс. 10.00 — навіны (М). 10.15 — для дзяцей. «Прыходзь, казка» (М). 10.45 — «Маршрутамі пяцігодкі». «13 мільёнаў тон». Трансляцыя на Маскву. 16.55 — праграма перадач. 17.00 — навіны (М). 17.15 — «Насельніцтву пра грамадзянскую абарону». 17.35 — «Будуем, клеім, майструем». Перадача для хлапчукоў. 18.05 — «Панарама навін». 18.30 — «Ленінскі універсітэт мільёнаў». Актуальныя пытанні навуковага камунізма. «Сусветная сістэма сацыялізма — рашаючая сіла ў антыімперыялістычнай барацьбе» (М). 19.00 — «У вянок дзядзьку Якубу». Літаратурны вечар. Трансляцыя з музея Якуба Коласа. 19.50 — «Пошта часопіса «Будаўнік» 20.10 — «Раманс для карнета». Мастацкі фільм. 21.40 — «Здароўе». Навукова-папулярная праграма (М). 22.00 — літаратурны тэатр. «Вальтэр — субяседнік Пушкіна». Да 275-годдзя з дня нараджэння Вальтэра (М). 22.50 — навіны (М) 23.00 — для студэнтаў вну. «Вышэйшая матэматыка». I курс.

Другая праграма. 11.15 — «Па старонках музычных спектакляў». Канцэрт (М). 12.30 — тэлевізійнае агенцтва «Піянерыя». Перадача з Ужгарада. 13.00 — «Майстры савецкага спорту». В. Л. Енгібаран (М). 17.15 — «На сельскай сцэне». Перадача з Варонежа. 18.00 — для дашкольнікаў і малодшых школьнікаў. «Цудоўная лесвічка» (М). 18.30 — экран — завочнікам. Марксісцка-ленінская філасофія. «Гістарычны матэрыялізм як навука» (М). 19.00 — вечар аднаактовых балетаў (М). 21.00 — «Чаму снег белы». Прэм'ера тэлевізійнага дакументальнага фільма (М).

10 снежня

Першая праграма. 9.10 — тэлебачанне — школе. Біялогія. 10-ты клас. «Метады вывучэння структуры і функцыі клеткі. 9.40 — «Сцяг партыі». Кінанарыс. 16.55 — праграма перадач. 17.00 — навіны (М). 17.15 — для малодшых школьнікаў. С. Аляксееў. «Сакрэтная просьба». 17.30 — «Панарама навін». 18.00 — для школьнікаў. «Саратнікі У. І. Леніна». Г. І. Пятроўскі (М). 18.30 — «Розум, гонар і сумленне нашай эпохі». У. І. Ленін аб ролі партыі ў культурнай рэвалюцыі (М). 19.00 — да 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна. Ленінскія чытанні. «Ленінізм і ідэалагічная барацьба на сучасным этапе». 20.25 — канцэрт. 21.05 — «Звярыны ашчэр імперыялізму». Пра злачынствы амерыканскіх агрэсараў на в'етнамскай зямлі. 21.30 — «У агні броду няма». Мастацкі фільм. 23.00 — «Узрост маладосці». Мастацкая гімнастыка ў Беларусі.

Другая праграма. 17.15—18.00 — канцэрт класічнай музыкі. Выступае аркестр рускіх народных інструментаў імя В. Андрэева Ленінградскага радыё і тэлебачання. Перадача з Ленінграда. 19.00 — Ян Марцін «Дазвольце падарыць вам тысячу марак». Прэм'ера тэлевізійнага спектакля (М) 20.00 — у эфіры — «Маладосць». «Калі падымаюць флагі». Перадача з Ульянаўска. 20.30 — «Час». Інфармацыйная праграма (М). 21.15 — каляровае тэлебачанне. «Смак зямлі». Літаратурна-мастацкая кампазіцыя. Перадача з Кіева. 22.15 — «Гэты брадабрэй з Севільі». Тэлевізійны музычны спектакль (М). 23.30 — навіны (М).

11 снежня

Першая праграма. 16.55 — праграма перадач. 17.00 — навіны (М). 17.15 — для школьнікаў. «Запар на стале». 17.40 — для юнацтва. «Мая прафесія». Выпускнікі школ, якія пайшлі працаваць на Мінскі трактарны завод. 18.10 — «Панарама навін». 18.30 — «Ленінскі універсітэт мільёнаў». Дыялектычны матэрыялізм (М). 19.00 — каляровае тэлебачанне. «Каменная кветка». Мастацкі фільм. 20.35 — «Час». Інфармацыйная праграма (М). 21.15 — каляровае тэлебачанне. «У свеце жывёл» (М). 22.45 — для моладзі. «Падлетак побач з табой». Перадача 23.25 — для студэнтаў вну. «Фізіка». II курс.

Другая праграма. 17.15 — літаратурны тэатр. А. Рэкемчук. «Знянацку мацярык» (М). 18.30 — для школьнікаў. «Спартыўнае юнацтва». Тэлечасопіс (М). 22.20 — «Жыла-была песня». Канцэрт. 22.45 — «Грані мары». Тэлефільм. Перадача з Кіева. 23.00 — навіны (М).

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАЎ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОЎ, А. С. ГРАЧАНІКАЎ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАЎ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОЎСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАЎ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОЎ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць у аўторак і пятніцу.

НАШ АДРАС І ТЭЛЕФОНЫ: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдактара — 3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 3-25-25, адказнага сакратара — 3-44-04, аддзела літаратуры — 3-21-53, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 3-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і выяўленчай эстэтыкі — 3-24-62, аддзела публіцыстыкі — 3-24-62, аддзела літаратуры — 3-22-04, аддзела інфармацыі — 3-44-04, выдавецтва — 6-25-19, бухгалтэрыі — 6-25-87.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 АТ 17951